

T.C. BAŐAKANLIK
DÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
VE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ TOPLUM LİDERLERİNE YÖNELİK EĞİTİM PROGRAMI DEĞERLENDİRME RAPORU

**TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ
TOPLUM LİDERLERİNE YÖNELİK EĞİTİM PROGRAMI
DEĞERLENDİRME RAPORU**

Editör: Dr. Sarp ÜNER

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DOKÜMANTASYON MERKEZİ	
YER NO	16-D
DEMİRBAŞ NO	3293

Temmuz 2007, ANKARA

- “Toplumsal Cinsiyet Temelli Toplum Liderlerine Yönelik Eğitimi Programı Değerlendirme Raporu” basım ve yayın hakkı T.C. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’ (UNDP) na aittir.
- Bu kitabın hiçbir bölümü, yazılı izin alınmaksızın hiçbir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.
- Kitaptan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
- Kitaptaki yazılarda yer alan görüşler yazarlarına aittir.
- Bu kitap, GAP İdaresi ve UNDP işbirliği ile yürütülen “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Eşitsizliklerin Azaltılması- Aşama 2” Programı kapsamında yürütülen “Kadının Sosyo-Ekonomik Güçlendirilmesi” bileşeni kapsamında İsviçre Hükümeti’nin finansal desteği ile basılmıştır.

Sunuş

Toplumsal cinsiyet bakışının politikalarla bütünleştirilme çabalarının amacı, bir cinsiyete ait olmaktan veya cinsiyetler arasında eşit olmayan güç ilişkilerinden kaynaklanan eşitsizlikleri saptamak, analiz etmek ve bu eşitsizliklere etkide bulunmaktır.

Halka ulaşmanın, hem ulusal hem de yerel düzeyde toplum katılımının sağlanmasının en kolay yöntemi toplum liderleri ve medyadır. Toplum liderleri topluma yön veren, uzak görüşlülük ortaya koyan, toplumun önünde giden kişilerdir. Özellikle kırsal kesimde belirli bir düzeyde açık iletişim ve güven ortamı yaratmada gereksinim duyulan toplum liderlerinin, bilinçlendirme ve savunuculuk konularında sosyal mobilizasyonun sağlanmasında önemleri yadsınamaz. Bu anlamda liderlerin üstleneceği rol bilinç yükseltici, bilgilendirici, eleştirel ve en önemlisi de dönüştürücü olmalıdır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülen “Sürdürülebilir Kalkınma Şemsiye Programı”nın devamı olan “GAP Bölgesi’nde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması” programının ikinci aşamasının alt projelerinden birisi “Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumunun Güçlendirilmesi” projesidir. Bu alt proje kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde toplum liderleri olan muhtar ve imam hatiplere toplumsal cinsiyet konusunda duyarlılık yaratma eğitimleri düzenlenmiştir. GAP kapsamındaki dokuz ilde (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) düzenlenen pilot çalışma niteliğindeki eğitim programının sonuçlarının bundan sonraki planlamalar için yol gösterici olacağını ümit etmekteyim.

Çalışma grubu olarak, bu uygulamanın sonuçlarının incelenen konularda çok değerli bilgileri görünür hale getirdiğine inanıyor, bu bilgilerin Türkiye’de toplumsal cinsiyet politikaları geliştirilmesi ile ilgili bütün tarafların dikkatini çekeceğini düşünüyoruz.

Bu çalışmayı gerçekleştirmede her alanda değerli katkıları olan GAP İdaresi'ne, UNDP Türkiye Temsilciliği'ne ve gönülden katkıları ile yoğun çabalarından ötürü bu çalışmada emeği geçen GAP İdaresi İnsani ve Sosyal Gelişme Genel Koordinatörü Sayın Aygöl Fazlıoğlu'na, Eğitim Hizmetleri Koordinatörlüğü'nden Sayın Selin Dünder'a, GAP- UNDP Programı İletişim Uzmanı Sayın Serap Hatice Özen'e, UNDP Program Sorumlusu Sayın Berna Bayazıt Baran'a ve bütün program süresince eğitimlerde birlikte yer aldığım Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Öğretim Görevlisi Sayın Dr. Aksu Bora'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Benzer çalışmaların devam edeceğini umuyor, elde edilen sonuçların karar vericiler tarafından Türkiye'de toplumsal cinsiyet duyarlı politikalar geliştirilmesi amacıyla dikkate alınacağını ümit ediyorum.

Dr. Sarp ÜNER

Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Önsöz

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), sürdürülebilir insani kalkınma ilkeleri doğrultusunda ele alınmakta ve uygulanmaktadır. Projenin temel hedefi yöre insanının gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmektir. Bu sürecin etkin ve sürdürülebilir kılınması için insan kaynaklarının geliştirilmesi, kalkınmada eşitlik ve adillğin sağlanması, katılımcı demokratik bir kültür ve toplumun geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu nedenle GAP'ta çok sektörlü ve entegre bir proje yaklaşımı benimsenmekte, fiziksel yatırımlar yanında bunlarla eşgüdüm içinde eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı, kültür, turizm vb. sektörler de planlı bir şekilde ele alınmakta ve tüm proje süreçlerine toplum katılımının sağlanması hedeflenmektedir.

Toplumsal katılımın sağlanması bir ölçüde toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına, kaynaklara ulaşamayan ve sesi duyulmayan toplumsal grupların güçlendirilmesine de bağlıdır. Genel olarak ülkemizde ve özel olarak da GAP Bölgesi'nde bu grupların başında nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kadınlar gelmektedir. Kadınların sosyal ve ekonomik yaşamdan dışlanması ve karar alma süreçlerine katılamaması büyük ölçüde toplumun erkek ve kadına biçtiği rollerden ve buna dayalı olarak oluşan değerlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile bu alandaki sorunların giderilerek kadınların insan haklarının geliştirilmesi ve kalkınmaya yapacakları katkının artırılması cinsiyet rollerinin ve değerlerin değişmesine bağlıdır.

Bunun bir gereği olarak, GAP İdaresi - UNDP Türkiye Temsilciliği ile işbirliği içinde yürütülen "Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumunun Güçlendirilmesi Projesi" çerçevesinde, toplumda toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının toplumsal hayata katılımı konusunda duyarlılık artırmak amacıyla 2006 yılı içinde imam hatipler ve muhtarlar gibi toplum liderlerine yönelik olarak GAP Bölgesinin dokuz (9) ilinde bir dizi eğitim çalışması yürütülmüştür.

Söz konusu eğitimleri veren ve kitabın hazırlanmasına katkı sağlayan Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Öğretim Görevlisi Sayın Dr. Aksu Bora ve Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi Sayın Dr. Sarp Üner'e özverili çalışmalarından dolayı teşekkür eder, çalışmanın bu alanda önemli bir katkı yapacağını temenni ederiz.

Mahmood A. AYUB
UNDP Türkiye Temsilcisi

Muammer Yaşar ÖZGÜL
GAP İdaresi Başkanı

İçindekiler

Sunuş.....	3
Önsöz.....	5
İçindekiler.....	7
TABLO DİZİNİ	8
I. BÖLÜM: EĞİTİM PROGRAMI.....	9
II. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ.....	15
III. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET VE HAKLAR	18
1. İnsan Hakları.....	18
2. Kadının İnsan Hakları.....	20
3. Yerel Liderler Olarak Cinsiyet Ayrımcılığını Önlemede Nasıl Bir Rolümüz Olabilir?.....	26
IV. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYET, STATÜ, SAĞLIK.....	28
1. Kavramlar.....	28
2. Toplumsal Cinsiyet, Statü İlişkisi.....	29
2.1. Öğrenim Durumu.....	30
2.2. Gelir Getiren Bir İşte Çalışma.....	31
2.3. Siyasi Yaşama Katılım	32
3. Statü, Sağlık İlişkisi.....	33
4- Sonuç.....	40
V. BÖLÜM: TOPLUM LİDERİ ROLÜNDE FARKLI İKİ MESLEK GRUBUNUN TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇILARI.....	43
1. Yöntem	43
2. Bulgular	44
2.1. Sosyo Demografik Özellikler	44
2.2. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açıları.....	45
2.3. Puanlama	48
3. Sonuç	50
VI. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	53
Son Söz.....	56

TABLO DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1	Toplumsal Cinsiyet Konusunda Duyarlılık Yaratma Eğitimlerin Yer, Tarih ve Mesleklere Göre Dağılımları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)	14
Tablo 2	Her 100 çalışan erkeğe karşın ekonomik olarak aktif kadınlar ve parlamentoda yer alan kadın parlamenterler.	33
Tablo 3	Gelişmekte Olan Ülkelerde 15-44 Yaş Arası Seçilmiş Bazı Hastalık Nedenlerin Dağılımı (%)	36
Tablo 4	Çalışmaya Katılanların Bazı Sosyo Demografik Özellikleri (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)	44
Tablo 5	Toplum Lideri Katılımcıların Kadın Erkek Eşitliği ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)	45
Tablo 6	Toplum Lideri Katılımcıların Erkeğe Verilen Rollerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)	46
Tablo 7	Toplum Lideri Katılımcıların Kadına Verilen Rollerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)	47
Tablo 8	Çalışmaya Katılanların Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı Toplam ve Alt Bölüm Puanlarının Dağılım Değerleri (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)	49

I. BÖLÜM

EĞİTİM PROGRAMI

Dr. Sarp ÜNER, Aygöl FAZLIOĞLU

Toplumsal cinsiyet, toplumsal ve kültürel olarak belirlenmiş cinsiyeti, biyolojik cinsiyetten ayırmak üzere kullanılan bir kavramdır. Başka bir ifade ile kadın ve erkek cinsiyetleri arasında doğanın belirlediği farklılıkların dışında, iki cinsiyet arasında toplumsal düzlemde oluşturulmuş ve yerleşmiş farklılıklar olarak tanımlanabilecek toplumsal cinsiyet kavramı, aynı zamanda, iki cinsiyet açısından belirlenmiş ve benimsenmiş toplumsal rollere de işaret eder. Daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan süreç, erkeklerin ve kadınların yapabileceği işler konusunda da yapay ayrımlar üretir. Bu çerçevede erkek ile kadın arasında toplumsal yaşama katılma düzeyi ve toplumsal alanda temsil açısından farklılıklar oluşur.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı hem kadınların hem de erkeklerin yaşamını şekillendirir ve sadece biyolojik farklılıktan daha fazla anlam taşır. Öyle ki: kadın kategorisinde olma erkek kategorisinde olmaya göre, kaynaklara daha az ulaşma ve kaynakları daha az elde etmeyi beraberinde getirir. Bu eşitsizlik en belirgin olarak gelir ve servet dağılımında kendini gösterir. Bugün dünyadaki yoksulların %70'ini kadınlar oluşturur. Yoksulluğun feminizasyonu olarak tanımlanan bu durum, hem zengin hem de fakir ülkelerde mevcuttur ve çalışma yaşamında kadınların eşit olmayan durumunu ve ev içindeki düşük statülerini yansıtan önemli bir göstergedir.

Kamusal alanda çalışma ve politika "doğal" olarak erkek; ev işleri ve aile ile ilgili özel alanlar "doğal" olarak kadın işidir görüşü birçok toplum tarafından benimsenir ve uygulanır. Türkiye, kadınlara seçme ve seçilme haklarını en erken tanıyan ülkelerden birisi olmasına karşın, kadınların parlamentoda temsil oranları oldukça düşük düzeydedir. Bunun önde gelen nedenlerinden biri, geleneksel cinsiyet rollerinin kadınları aile içine yönlendirmesi ve cinsiyetçi iş bölümünün bir sonucu olarak kadınların çocuk, erkek, yaşlı ve hasta gereksinimlerini

karşılamak için çalışmalarıdır. Eve kapanan kadın ücretli olarak dışarıda çalışsa bile, asıl işi hep aile ve evle ilgili olanlardır. Bu işbölümü, kadınların toplumsal yaşam deneyimlerini aile ve yakın çevre ile sınırlar. Kendi yaşamları ile ilgili sorunların siyaset dışı olduğu iddiasına karşı onları savunmasız, deneyimsiz ve sessiz bırakır. Bu zihniyetin toplumun her yerinde, her kurumda yaygın oluşu ise, iş bölümünün “doğal”, kadınların da siyasetin dışında olduğu düşüncesini pekiştirir.

Aileler ve toplum tarafından kadınlara ve kız çocuklarına verilen düşük değer, küresel istatistiklerde okur - yazarlık durumunda belirgin olarak kendini göstermektedir. Ülkemizde her beş kadından biri okuma yazma bilmezken, GAP Bölgesi için bu durum daha vahim olup, her beş kadından ikisi okuma yazma bilmemektedir. Eğitimin sadece istihdam değil, bebek ölüm hızından siyasal katılıma kadar her alanda önemli bir etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Bu örnekler cinsiyetler arasındaki karmaşık ilişkiyi ve çok güçlü eşitsizlik modelinin varlığını ortaya koymaktadır.

Toplumsal-kültürel olarak belirlenmiş cinsiyet rollerinin kalkınmada yarattığı çoğu zaman görülmeyen engellerin ortadan kaldırılması, toplumsal ilişkiler ağının tüm taraflarınca - hedef gruplar, kişiler, proje yöneticileri, kurum ve kuruluşlar- önce kabul görmesi, bu alanda duyarlı davranılması ve giderek eşitliğe, hakkaniyete dayalı ilişkilerin güçlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu ise zaman alıcı ve tüm taraflardan özel çaba isteyen bir süreçtir.

1. Sağlık Hizmetlerinde Toplum Katılımı

Sağlık hizmeti alanların, hizmetlerin planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarına katılımları olarak tanımlanan toplum katılımı, sağlık hizmetlerinde yer alan programların ve faaliyetlerin tümünün başarısını garantileyen, hizmetlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Toplum katılımı herkese sağlık amacına ulaşmanın ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliğini artırmanın temeli olarak kabul edilir.

Alma-Ata'da düzenlenen (1978) Temel Sağlık Hizmetleri konulu konferansta, dünyadaki bütün insanların sağlıklarını korumak ve daha iyi duruma getirmek için hükümetlerin, sağlık ve kalkınmada görevli kişi ve kurumlar ile toplumların en kısa zamanda gerekli müdahaleleri yapması gerektiği vurgulanmıştır. Konferansta, temel sağlık hizmetleri, toplumdaki birey ve ailelere sunulmuş, bilimsel gerçeklere uygun, uygulanması kolay, yeterli yöntem ve teknoloji üzerine kurulmuş sağlık hizmetleri yaklaşımı şeklinde tanımlanır. “Bütün insanların hem bireysel hem de toplum olarak kendi sağlık hizmetlerini planlamaları ve hizmetlerin yürütülmesi işlerine katılmaları hakları ve görevleridir.” düşüncesinden hareketle, temel sağlık hizmetleri içinde “toplum katılımı” kavramı tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre toplum katılımı, bireyler ve ailelerin, kendileri ve toplumun sağlık ve refahı için sorumluluk üstlenmeleri ve katkıda bulunmalarıdır.

Toplum katılımının birçok tipi tanımlanmıştır. Bunlar; üstünlüğün toplumun elinde olduğu durumdan, dışarıdan bir kurum ve kuruluşun esas rol oynadığı, topluma sadece danışıldığı duruma kadar değişmektedir. Toplumun sağlık hizmetlerine katılımını sağlama yöntemleri arasında sağlık eğitimi ve kitle iletişim araçlarının kullanımının yanı sıra toplum liderlerine de önemli görevler düşmektedir. Toplum liderleri toplumu tanıma ve harekete geçirme çalışmalarında önemli kaynaklardan biridir.

Topluluklar içinde doğal liderler vardır. Toplum liderleriyle ilk aşamada, sağlıkla ilgili mesajların topluma iletilmesi amacıyla beraber çalışabilir. Bu kişilerden bazıları, muhtar, imam hatip, öğretmen, kaymakam, ilköğretim müdürü, belediye başkanı olarak sayılabilir. Bu kişiler sağlık personeline toplum hakkında bilgi vermenin yanında, toplumu iyi tanıdıkları ve toplum içinde söz sahibi oldukları için faaliyetlerin planlaması ve uygulanmasında da yardımcı olabilirler.

Ülkemizde temel sağlık odaklı sağlık hizmetleri yaklaşımı ve bu anlayıştan kaynaklanan toplum katılımı düşüncesi, Alma-Ata Konferansından yıllar önce Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Kanunu (1961) ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu kanuna göre sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerinde toplum ile ilişkiyi sağlamak amacıyla sağlık ocaklarında, sağlık merkezleri ve

illerde, sağlık kurulları kurulur. Bu kurullarda muhtar, imam hatip, đđretmen gibi toplum liderlerine önemli görevler düşmektedir.

Toplumun sağlık hizmetlerine katılması ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Anayasamızda bir hak olarak tanınan sağlık hizmetlerinden yararlanmanın sosyal adaletle uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesinde önemli mesafeler alınabilecektir.

Sağlık hizmeti verirken başvurulması gereken yollardan biri olan değişik sektörlerle işbirliği yapmada ana tema; "insanların yararı için en etkili ve verimli çalışmanın yapılması ve her bir tarafın bu girişimi iyi niyet bazında ve ciddi bir görev anlayışıyla gerçekleştirmesi" gereğidir.

2. Sektörler Arası İşbirliği

İnsanların toplum halinde yaşamaya başlamaları ile birlikte ortaya ıkmiş olan kurumsal yapılar, belirli görevleri üstlenirken aynı zamanda organize bir ana yapının parçalarını da oluşturmaktadırlar. Bir bütünsellik içinde görevlerini yerine getirmeye çalışan bu kurumların yapıları, işleyiş mekanizmaları ve hizmet verdikleri kitleler değişik olabilmektedir. Ortak zellikleri topluma hizmet vermeleri ve aynı organize yapının içinde yer almalarıdır. Dolayısıyla birçok kurumun (sektörün) hedef kitle (kapsadığı, hizmet verdiği kitle) aynı kişilerden oluşabilmektedir. Ancak her sektörün hizmet vermede karşılaştığı pek çok sorun vardır. Bu sorunların özünü genel olarak kaynak kısıtlılığı ve kişilere ulaşma güçlüğü gibi nedenler oluşturur.

Herhangi bir sektörün planladığı faaliyetleri gerçekleştirebilmesi, verdiği hizmetin etkililiğini artırabilmesi ve hedeflerine ulaşılabilmesi için mevcut kaynak ve olanaklarının yanı sıra diğer sektörlerin insan gücü, araç-gereç iletişim ve yetki olanaklarını da harekete geçirip kullanabilmesi gereklidir. Bu girişimle daha başarılı bir sonuç elde edebilecek, daha geniş bir kitleye ulaşmak da programın etkililiğini arttıracaktır. İşbirliği neticesinde elde edilen olumlu sonuçlar, yalnız programın hedeflerine ulaşmasını değil, aynı zamanda tarafların işbirliği içinde

çalışmanın yararlarına inanmalarını sağlayacak, personeli motive edecek ve işbirliğinin sürdürülmesi ya da gerektiğinde yeniden kurulması için uygun bir zemin hazırlayacaktır.

3. Eğitim Programının Kapsamı

Bölgede toplumsal cinsiyet konusunda duyarlılık yaratmak amacı ile erkeklere yönelik planlanan eğitim programında hedef grup toplum liderleri olan muhtar ve imamlardır. Toplum lideri rolünde farklı iki meslek grubunun cinsiyet bakış açılarının da irdelendiği çalışma aynı zamanda sektörler arası işbirliğinin güzel bir örneği olarak değerlendirilebilir. Çalışmada değişik sektörlerin temsilcileri olarak GAP İdaresi, İçişleri Bakanlığı ve Valilikler gibi hükümete bağlı kurumlar, UNDP ve üniversiteler yer almaktadır.

Toplumsal cinsiyet yaklaşımı çerçevesinde eğitimlerin çerçevesini iki ana konu oluşturmaktadır:

1. Kadının İnsan Hakları: Bu kapsamda “Kadının insan hakları” kavramına neden ihtiyaç duyulduğu, kadınlara yönelik hak ihlallerinin neler olduğu üzerinde durulmuş ve ulusal ve uluslararası düzeydeki eşitlik düzenlemelerine ilişkin bilgi verilmiştir.
2. Üreme Sağlığı: Bu kapsamda toplumsal cinsiyet ve sağlık, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının sağlık üzerine etkileri konularında bilgi verilmiştir.

4. Eğitim Programının Uygulanması

Süresi bir tam gün olarak belirlenen eğitim programı 20-25 kişilik küçük gruplara verilmiştir (Ek 1). Tanışma ve program tanıtımından sonra katılımcılara “Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı Değerlendirme Anketi” (Ek 2) uygulanmıştır. Programın eğitim bölümünde ise sırasıyla; “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”, “Toplumsal Cinsiyet ve Haklar” ve “Toplumsal Cinsiyet, Statü, Sağlık” konuları tartışılmıştır.

Toplumsal cinsiyet konusunda toplumda duyarlılık yaratmak amacıyla Şubat-Haziran 2006 tarihleri arasında 9 ilde 133 muhtar, 113 imama verilen eğitimlerin, yer, tarih ve katılımcı sayısı Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Konusunda Duyarlılık Yaratma Eğitimlerinin Yer, Tarih ve Mesleklere Göre Dağılımları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)

Eğitimin yapıldığı		Muhtar		İmam hatip	
İl	Tarih (2006)	ek*	çk**	ek*	çk**
Mardin	01.02	22	16	6	6
Diyarbakır	22.02	21	21	7	4
Batman	23.02	17	16	5	5
Şanlıurfa	28.03	14	13	4	4
Adıyaman	20.04	6	6	20	20
Kilis	17.05	17	10	20	20
Gaziantep	18.05	15	9	16	16
Siirt	22.06	10	9	17	17
Şırnak	23.06	11	11	18	18
Toplam		133	111	113	110

* Eğitim toplantısına katılanlar

** "Toplum Lideri Rolünde Farklı İki Meslek Grubunun Toplumsal Cinsiyet Bakış Açıları" çalışmasına katılanlar

Eğitim toplantıları katılımcıların kendi deneyimlerini paylaşmalarına ve görüşlerini aktarmalarına olanak sağlayacak biçimde interaktif biçimde sürdürülmüştür. Öğrenim düzeyi daha yüksek olan imam hatipler (Tablo 4) program süresince zaman zaman verilen mesajları muhtarlara iletmeye arac olarak eğitimde aktif rol almışlardır. Tamamı erkek olan her iki toplum lideri grup toplumda kadına verilen rollerle ilgili geleneksel kalıplarda görüşlere sahiptirler (Bakınız bölüm V). Bu tutumları eğitim esnasında öğretmenlere verdikleri tepkilerde görülmüştür. Her iki meslek grubundan çalışmaya katılanların program yürütücülerinden kadın olanlar ile erkek olanlara yaklaşımları farklı olmuştur. Çalışma süresince eğitim programı ve içeriği sabit olmayıp katılımcılardan alınan geribildirimler doğrultusunda şekillendirilmiştir.

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Dr. Aksu BORA

1. Toplumsal Cinsiyet: Kadın Doğulmaz, Kadın Olunur!

Saçı uzun aklı kısa... Eksik etek... Kadının fendi, erkeği yendi... Matah bir şey olsaydı, adına koca değil, gonca denirdi... Sinek kadar kocam olsun, başımda bulunsun... Elinin hamuruyla erkek işine karışma...

Bütün bu sözler, bize farklı mesajlar verir. Farklı ve bazen birbiriyle çelişen mesajlar. Ama hepsinin ortak bir noktası vardır, o da kadınlarla erkeklerin birbirlerinden farklı olduğudur. Bu bilgi daha biz doğmadan çevremizi kuşatır, yaşamımız boyunca da bu kuşatmanın dışına pek çıkamayız. Bütün bir toplumsal hayat, bu bilgiye göre örgütlenmiştir. Sık sık duyarız, “kadın-erkek ayrımı yapmıyoruz, biz insana bakıyoruz” diye, ama bu söz, genellikle gerçeği yansıtmaz. Kadınlar ve erkekler, yalnızca ailede ve evde değil, işyerlerinde, siyasi partilerde, her türlü toplumsal etkinliklerde de farklı muamele görürler, farklı değerlendirilirler, onlardan beklenen tutum ve davranışlar da farklıdır. Örneğin, kendini açık ve doğrudan bir biçimde ifade etmek, bir erkek için mertlik işareti sayılırken, kadının “cadaloz” olarak nitelendirilmesine neden olabilir. Ya da nezaket, bir kadın için çok değer verilen bir nitelikken, erkeğin nazik olması, onun “kılıbık” ya da “layt” olarak adlandırılmasına yol açabilir.

İş yerlerinde, siyasi partilerde, toplumsal etkinliklerde yapılan bu cinsiyet ayrımcılığına biraz daha yakından baktığımızda, asıl olarak ailedeki işbölümünün buralara da aynen yansıtıldığını görürüz: Erkeğin karar verici ve denetleyici konumuna karşılık kadının besleyici, koruyucu yanı. “Erkek geçimi sağlar, kadın evi çekip çevirir” biçimindeki işbölümü (buna cinsiyete dayalı işbölümü diyoruz), kadınlarla erkeklerin toplumsal hayatın her boyutundaki rollerinin cinsiyetlerine göre ayrışmasının da temelidir.

Kadınların çocuk doğurabilmeleri nedeniyle daha verici, anaç, duygusal oldukları hep söylenir. Bu o kadar güçlü bir klişedir ki, bu tanıma uymayan kadınlar, “erkeksi”likle suçlanabilirler. Aynı şekilde, başkalarını düşünen, duygusal ilişkiler kurmayı başaran erkekler için de “kadınsı” sıfatı kolayca kullanılabilir.

Kadınların ve erkeklerin “doğa”ları gereği böyle oldukları, yani cinsiyet eşitsizliğinin insanlann doğuştan getirdikleri özelliklerine dayandığı, bu nedenle de değiştirilemez olduğu, çok derin ve yaygın bir inanıştır.

Hepimiz dünyaya kız ya da oğlan bebekler olarak geliriz. Bu bizim seçtiğimiz bir şey değildir. Hangi kültürde, hangi çağda yaşarsak yaşayalım, kız ya da oğlan olarak doğmak, tıpkı ölümlü olmak gibi, biyolojik varlığımızın bir niteliğidir.

Biyolojik varlığımızın bir niteliği olan başka pek çok şey gibi, cinsiyetimiz de salt biyolojik bir özellik olmakla kalmaz, toplumsal bir anlam da taşır. Kız bebeklerle erkek bebeklerin birbirlerinden farklı davrandıklarını düşünürüz örneğin. Bu düşüncemiz, aslında kadın ve erkek özellikleri hakkındaki fikirlerimizden kaynaklanmaktadır. Oğlumuz tabii ki atılgan, iştahlı, talepkardır. Kızımız ise “hanım”dır, korunup kollanması gerekir. Bu genel geçer tiplere uygun olmayan bebekler yok mudur? Olmaz olur mu? Üstelik birer “istisna” sayılamayacak kadar çok sayıda. Ama biz onları görmezden gelip kendi önyargılarımızı pekiştirecek örnekleri öne çıkarmayı tercih ederiz. Ya da onlara “erkek Fatma” gibi lakaplar takarak cinsiyet rolüne uygun olmadıklarını belirtiriz.

Bütün bu isimlendirmeler, beklentiler, onaylamalar ya da cezalandırmalar, çocukların çok küçük yaştan itibaren bir takım kalıplara uygun biçimlenmelerini sağlar: “Kız kalıpları” ya da “erkek kalıpları” diyebiliriz bunlara. Ancak, hatırlatmak gerekir ki, bütün kızlar ya da bütün erkekler için tek bir kalıp yoktur; yaşanan yere, ailenin durumuna, zengin ya da yoksul olmaya..., pek çok şeye göre farklılaşan kalıplar vardır. Örneğin, Şanlıurfa’da yaşayan bir ortaokul öğrencisi kızın içine sığması gereken kalıpla Ankara’da yaşayan kızınki aynı değildir. Bu kalıpların hem biçimleri, hem de genişlikleri farklıdır: kimisi o kadar geniş olabilir ki, içine girmek hiç sorun

olmaz ve varlığı fark edilmez; kimisi de o kadar dardır ki, içinde soluk alamayan kız kendini can havliyle dışarı atar...

Bu kalıplar, çocuklukta bizi şekillendirmekle kalmaz, hayatımız boyunca değişseler de varlıklarını korurlar: iffetli genç kız kalıbı, uysal gelin kalıbı, fedakar anne kalıbı, cadı kaynana kalıbı... Kimimiz, çeşitli nedenlerle bu kalıplara sığmakta diğerlerinden daha fazla zorluk çekeriz: Hayallerimiz vardır, yeteneklerimiz, arzularımız... Bazen de hayatımızda öyle bir şey olur ki, artık orada duramaz hale geliriz. Biz fedakâr anne/iffetli eş kalıbına uyduğumuz halde kocamız evi geçindiren/aileye kol kanat geren adam kalıbına uymamıştır mesela. Yahut komşunun kızı üniversiteye gitmeyi başarmıştır ve onu gördükçe artık evde çeyiz hazırlamak bize daha zor gelir...

Elbette ki sadece kadınlar için değil, erkekler için de böyle örseleyici, daraltıcı kalıplar vardır. Onları her durumda daha genişletir- ne de olsa erkektir! Ama her zaman güçlü olmak, her zaman kararlar vermek, sorumluluk taşımak, namus bekçiliği yapmak... çok kolay olmasa gerektir. Bu yöndeki çabalar erkekler tarafından kendilerine karşı bir hareket gibi algılanabilse bile gerçekte, hayatın yükünü kadınlarla paylaşma imkanı sağlayacağı için, cinsiyet eşitliği mücadelesi, erkekler için de hayatı daha yaşanır kılmaya yöneliktir.

Cinsiyet kalıpları sadece insanların onları değiştirmesiyle değil, toplumsal koşullara bağlı olarak da değişir. Örneğin otuz yıl önce çok güçlü bir ideal olarak çizilen ev hanımlığı, artık yeni yetişen genç kadınlar için arzu edilen bir şey değildir; onlar meslek sahibi olmayı hayal ederler. Aynı biçimde, erkeklerin mutfakta iş yapmaları, bizim anne babalarımızın döneminde hayal bile edilemeyecek bir şeyken, bugün, özellikle ev dışında çalışan kadınların kocalarının yemek yapmayı bilmesi, normal bir hale gelmiştir.

Bizim, hayatını ve hayatı daha yaşanır kılmak isteyen insanlar olarak, bu kalıpların farkına varmamız, onları anlamamız ve dışına çıkma gücünü kazanmamız, sadece bizim kendi ilişkilerimizi değil, bütün toplumsal ilişkileri ve eşitsizlikleri etkileyecek kadar büyük bir değişime neden olacaktır.

III.BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE HAKLAR

Dr. Aksu BORA

1. İnsan Hakları

Yirminci yüzyıl, iki büyük dünya savaşına tanıklık etti: Milyonlarca insan öldü, sakat kaldı. Binlerce kimsesiz çocuk, evsiz ve umutsuz insan, açlık, yoksulluk bu savaşların sonucuydu. İnsanoğlunun tarihi boyunca biriktirdiği şeyler, kültür ve uygarlık, kısa sürede tuzla buz oldu. Bu ağır tecrübe, insanların birlikte yaşamının kurallarını yeniden düşünmelerini sağladı: Bir insan uygarlığı olacaksa, güçlüünün egemenliğinin sınırlandırılması, ortak yaşamın temel kurallarının belirlenmesi gerekiyordu.

İşte, 1948 yılında imzalanan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin hazırlanması, böyle oldu. Bu Bildirgenin birinci maddesi, insan haklarının ruhunu açıklar:

“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğmuşlardır; akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşçe hareket etmekle yükümlüdürler”.

Yani, ister zengin doğmuş olsun ister yoksul, ister siyah, ister beyaz, ister Yahudi, ister Müslüman, kadın ya da erkek, bey ya da köylü, **insanlar eşittir.**

İnsanları “eşref-i mahlûkat” yapan ve birbirlerine eşit kılan, taşıdıkları bazı niteliklerdir:

- Düşünebilirler
- Konuşabilirler
- Hayal edebilirler
- Sanat üretebilirler
- İnanabilirler
- Bilim yapabilirler
- Felsefe yapabilirler
- Yasalar oluşturabilirler

- Yasaları ihlal edebilirler

Yani, öyle niteliklerle donatılmışlardır ki, çevrenin kendilerine sunduğu olanaklar içinde yaşamakla yetinmezler, bunun ötesine geçebilirler. Bu yüzden hayatları karnını doyurmak, barınacak bir yer bulmak ve üremekten ibaret değildir; güzellikler yaratabilirler, geleceklerini planlayabilirler, çevre koşullarını değiştirip kendilerine uygun hale getirebilirler.

İnsanın tür olarak taşıdığı yetenekleri kullanabilmesi, bazı koşulların varlığını gerektirir. Eğer sürekli ölüm tehdidi altında yaşıyorsak, açlık çekiyorsak, zihinsel ve duygusal gelişimimiz için gerekli eğitimden yoksunsak, düşüncemize ket vuruluyorsa, o zaman, temel insanlık koşullarına sahip değiliz demektir. Bu durumda, sahip olduğumuz yetenekleri kullanmamız söz konusu olamaz. Demek ki, bütün insanların, “eşref-i mahlûkat” olma niteliklerini hatırlamaları ve buna göre yaşamaları için gerekli bazı asgari koşullar vardır. İşte bu koşullar, **temel insan haklarıdır**.

Temel insan hakları, **BÜTÜN İNSANLAR İÇİN** geçerlidir. Nitekim, yaşanan onca acıdan sonra, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, ayrımcılığın bir insan hakkı ihlali olduğunu önemle belirtir:

Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu bildirmede ileri sürülen tüm hak ve özgürlüklere sahiptir.

İnsan hakları, bedensel dokunulmazlık hakları ile başlar:

- Herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.
- Hiç kimse, kölelik ya da kulluk altında tutulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlüyle yasaktır.
- Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ve ceza uygulanamaz.
- Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.

- Herkes, yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunma hakkı vardır. Herkes, bu bildirgeye aykırı herhangi bir ayrımcılığa ve ayırım kısırtıcılığına karşı eşit korunma hakkına sahiptir.

“Negatif haklar” da diyebileceğimiz bu “dokunulmama” haklarının hemen arkasından, “pozitif haklar” gelir: Ekonomik ve sosyal haklar. Çünkü işkence ve kötü muamele görmeme yetmez, insanın insan olma niteliklerini gerçekleştirebilmesi ve geliştirebilmesi için, bazı olanaklara da sahip olması gerekir: Çalışma, eğitim ve sağlık haklarına. Bu haklar, yoksulluk, işsizlik, sakatlık, hastalık ve yaşlılık gibi durumlarda insanların piyasanın insafına bırakılmayıp temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlet yardımı sağlanmasının nedenidir. İnsan haklarına saygılı bir devlet ve toplum, kaynakların dağıtımında elbette bu hakları bir ölçüt olarak kabul edecektir.

2. Kadının İnsan Hakları

Kadınlar, insanlık ailesinin birer üyesi olarak, bu bildirmede yer alan bütün haklara sahiptirler. Ancak, yine de, “kadının insan hakları” başlığı altında bir dizi hakkın tanımlanması gerekmiştir. Çünkü bilindiği gibi, bütün kültürlerde ve toplumlarda, kadınlara yönelik ayrımcı uygulamalar vardır. Bunların ortadan kaldırılabilmesi için, herkes için geçerli olan hakların kadınlar için de geçerli olduğunu söylemek yetmez. Kadınlara yönelik ayrımcılık biçimlerine özel bir dikkat harcanması, bunlarla mücadele edilmesi gerekir.

İşte bu düşünceden yola çıkılarak uluslararası topluluğun temel metinleri arasına girmiş olan **Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)** hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1986 yılında imzaladığı bu sözleşme, hem Hükümetimiz hem de kamu görevlileri başta olmak üzere bütün yurttaşlarımız için bağlayıcı niteliktedir.

Bu sözleşmeyle kadınlara karşı ayrımcılık, somut bir biçimde tanımlanmıştır:

CEDAW Madde 1- Kadınlara karşı ayırım, kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın, kadın erkek eşitliğine dayalı siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel ya da başka alanda, kadınların

insan hakları ve özgürlüklerinin tanınmasını, bu hak ve özgürlükleri kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını engelleyen, ortadan kaldıran veya bu amacı taşıyan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlamadır.

Bütün uluslararası sözleşmeler gibi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de iç hukukun üzerindedir. Yani, eğer yasalarımızda bu sözleşmeye aykırı hükümler varsa bunların değiştirilmesi ve sözleşmeyle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Nitekim, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanununda kadınlar lehine yapılan değişiklikler, bu yönde çabalaradır.

Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, dört yılda bir Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne rapor vermekle yükümlüdür. Bu komite, izlenen eşitlik politikalarını ve yasal düzenlemeleri izler, gerektiğinde hükümete uyarıda bulunabilir.

Bunun yanında, bu sözleşmenin eki olan İhtiyari Protokol, ayrımcılık durumlarında kişisel başvuru hakkını düzenler. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 2003 yılında imzaladığı bu protokol gereğince, kadınlar ve kadın grupları, sözleşmeye aykırılık iddiasıyla CEDAW Komitesi'ne başvurabilirler.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne imza atan devletler, yalnızca iç hukukta düzenlemeler yapmakla kalmayacak, eşitliğin sağlanması için her türlü önlemi de alacaklardır.

CEDAW Madde 2- Taraf Devletler, kadınlara karşı her türlü ayrımı kınar, tüm uygun yollardan yararlanarak ve gecikmeksizin kadınlara karşı ayrımı ortadan kaldıracı bir politika izlemeyi kabul eder ve bu amaçla aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

- a) Kadın ile erkek eşitliği ilkesini kendi ulusal anayasalarına ve diğer ilgili yasalara, henüz girmemişse dâhil etmeyi ve yasalar ile ve diğer uygun yollarla bu ilkenin uygulanmasını sağlamayı,

- b) Kadınlara karşı her türlü ayrımı yasaklayan ve gerekli yerlerde müeyyideler de ihtiva eden yasal ve diğer uygun önlemleri kabul etmeyi,
- c) Kadın haklarının erkeklerle eşit olarak yasal himayesini tesis etmeyi ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu kuruluşları aracılığıyla kadınların her türlü ayrıma karşı etkin himayesini sağlamayı,
- d) Kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulamasından kaçınmayı ve kamu yetkilileri ile kuruluşlarının bu yükümlülüğe uyumlu olarak hareket etmelerini sağlamayı,
- e) Herhangi bir kişi, kuruluş veya teşebbüsün kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almayı,
- f) Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden mevcut yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları, tadil veya feshetmek için yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün uygun önlemleri almayı,
- g) Kadınlara karşı ayrımcılık teşkil eden bütün ulusal cezai hükümleri ilga etmeyi.

Ulusal ve uluslararası gündemin üst sıralarında yer alan Kadının İnsan Hakları kavramını İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde tanımlanan haklar ışığında ele alabiliriz.

Temel insan haklarının başında gelen dokunulmazlık hakları, kadınlar için özel bir biçim alır. Çünkü kadınlara yönelik her türlü şiddet, kültür, gelenek ve inanç gibi gerekçelerle meşrulaştırılmaktadır ve bu şiddetin ortadan kaldırılması için çok boyutlu bir çaba gerekmektedir.

Örneğin "işkence ve kötü muamele" başlığı, genellikle kamu görevlilerinin vatandaşlara yaptığı kötü muamele olarak anlaşılır ve böyle izlenir. Ev içinde, aile bireyleri arasındaki şiddet, genellikle gözden kaçırılır. Kadınların fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddete uğramaları çeşitli biçimlerde önemsiz gösterilir ve doğallaştırılır.

"Kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmemeli" türünden sözlerle onaylanan bu şiddete karşı yasal düzenlemelerin yapılması zorunludur. Ayrıca yasal hakların uygulanabilmesi için kadınların kendilerinden başlanarak, kamu görevlilerinin ve toplumdaki bütün bireylerin

bilgilendirilmesi, duyarlı hale getirilmesi ve kadına yönelik şiddetin bir insan hakkı ihlali olarak algılanması gereklidir.

1998 yılında çıkan bir yasa, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, kadının insan haklarının korunması açısından son derece önemlidir. Buna göre:

- Aile içinde şiddet yaşanması halinde, saldırgana karşı “koruma emri” istemiyle doğrudan savcılığa başvurulabilir.
- Bu başvuruyu şiddete uğrayan kişinin kendisinin yapması şart değildir, ailenin bir başka üyesi, bir komşu ya da arkadaş da yapabilir.
- Başvuru için polise gitmek gerekli değildir, doğrudan savcılığa başvurulabilir. -- Bu başvuruda saldırganın cezalandırılması değil, korunma talep edilir.
- Yargıç, başvuru üzerine koruma emri çıkartarak saldırganın kadına yaklaşmasını önleyici bir karar verebilir- örneğin 6 ay süreyle evin yakınına gelmesini yasaklayabilir.

Kadınların bedensel dokunulmazlık haklarının yalnızca açık ve doğrudan şiddete değil, bunun yanında, gelenek ve görenek, töre ya da namus gerekçesi ile yürütülen pek çok uygulamaya karşı da korunması gereklidir.

Örneğin erkek çocuk sahibi olana kadar çocuk doğurmaya zorlamak, kadının temel insan haklarının ihlalidir. Ya da evden dışarı çıkmanın koca iznine bağlı olması, erken yaşta ve istek dışı evlendirilme, kadınların yaşadığı yaygın hak ihlalleridir.

Yeni Türk Ceza Kanunu, kadınlara yönelik şiddet suçlarını “aileye ve topluma karşı işlenmiş suçlar” başlığı altından çıkararak “kişiye karşı işlenmiş suçlar” olarak tanımlamış ve böylece kadınları yasa önünde eşit haklara sahip birer birey olarak tanımlamıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 16. maddesinde şöyle demektedir:

- Evlenme çağındaki erkeklerle kadınların, ırk, uyrukluk ya da din bakımından sınırlamalar yapılmaksızın evlenmeye ve bir aile kurmaya hakkı vardır. Evlenirken, evlilik sırasında ve evliliğin bozulmasına ilişkin hakları eşittir.
- Evlenme bağıtı, ancak istekli eşlerin özgür ve tam oluruyla yapılır.

Yani, **zorla evlendirme, insan haklarına aykırıdır.**

Yeni Medeni Kanunumuz, evlenme yaşını hem kadın hem erkek için 18 olarak saptamıştır. Bu da “rıza”nın oluşması için gereken yaştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 17. maddesinde şöyle demektedir:

- Herkesin, tek başına ya da başkalarıyla birlikte, mülkiyet hakkı vardır.
- Kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz....

Yani, **kız çocuklarının mirastan yoksun bırakılması, insan haklarına aykırıdır.**

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 23. maddesinde şöyle demektedir:

- Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
- Herkesin, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gereğinde başka toplumsal koruma yoluyla desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.
- Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma ya da sendikaya üye olma hakkı vardır.

Yani, **kadınların ev dışında çalışma hakları vardır.**

Eski Medeni Kanunumuz kadınların çalışmasını koca iznine bağlamıştı. Ancak, 1990 yılında, Anayasa Mahkemesi, bu hükmü eşitliğe aykırı bularak kaldırdı.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 24. maddesinde şöyle demektedir:

- Herkesin, iş saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve ücretli dönemsel tatiller dâhil, dinlenme ve boş zaman hakkı vardır.

Kadınlar, ücretli bir işte çalışıyor da olsalar, aynı zamanda EV KADINI' dırlar. Ev kadınlığı, ücreti, sigortası, mesai saatleri ve tatili olmayan bir İŞTİR.

Yeni Medeni Kanunumuz, "Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi"ni getirerek, kadınların ev içinde harcadıkları emeğin hakkını alabilmelerinin yolunu açmıştır. Buna göre, boşanma durumunda evlilik boyunca edinilmiş malların kimin mülkiyetinde olduğuna bakılmaksızın, kadın ve erkek arasında paylaşılması gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 25. maddesinde şöyle demektedir:

- Analar ve çocukların özel bakım ve yardım hakları vardır. Tüm çocuklar, evlilik içi ya da dışı doğmuş olmalarına bakılmaksızın, aynı toplumsal korumadan yararlanır.

Yeni Medeni Kanunumuz, daha önce varolan evlilik içi- evlilik dışı ayrımını kaldırarak, bütün çocukların mirastan eşit hak sahibi olmalarını sağlamıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 26. maddesinde şöyle demektedir:

- Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğrenim yeteneğe göre herkese eşit olarak sağlanır.

Yani, kız çocuklarını okula göndermemek, insan haklarına aykırıdır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 27. maddesinde şöyle demektedir:

- Herkes, toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma ve sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak yararlarını paylaşma hakkına sahiptir....

Yani, kadınların evden çıkmasının, sosyal ve kültürel etkinliklere katılımının engellenmesi, insan haklarına aykırıdır.

Kadınlara karşı ayrımcılıkla mücadele, insan hakları savunuculuğunun ayrılmaz bir parçasıdır. Bu ayrımcılığın bazı somut sonuçlarını hatırlarsak, ne kadar öncelikli ve önemli bir hak alanı olduğunu bir kez daha görmüş oluruz:

- Türkiye’de, kayıtlı mülklerin %8’i kadınlarındır.
- Türkiye’de çalışan kadınların %56’sı, erkeklerin %29’u kayıt dışı sektörde, düşük ücretli ve güvencesiz olarak çalışmaktadır.
- Türkiye’de, kazanılan ücretlerin %10’unu kadınlar kazanır.
- Türkiye’de kadınların %26’sı, erkeklerin ise %73’ü “ekonomik faaliyet” sayılan işler yapmaktadır.
- Türkiye’de parlamentoda 24 kadın, 526 erkek milletvekili vardır.
- Türkiye’de 4000 belediye başkanından yalnız 18’i kadındır.
- Türkiye’de işverenlerin %1’i bile kadın değildir.
- Türkiye’de her üç kadından biri aile içi şiddete maruz kalmaktadır.
- Türkiye’de kadınların %23’ü, erkeklerin %6’sı okuma yazma bilmez.
- Türkiye’de kız çocuklarının yarısı, orta öğrenim hakkından yoksundur.

3. Yerel Liderler Olarak Cinsiyet Ayrımcılığını Önlemede Nasıl Bir Rolümüz Olabilir?

- Kişisel yaşamlarımızda eşitlikçi yaklaşım ve tutumlar geliştirmemiz önemlidir.
- Ancak bu tutumlar, kişisel yaşamlarımızla sınırlı kalmamalı, işimize de yansımalıdır. Eşitlikçi yasal düzenlemelerin hayatımızda etkisi, bilinçli ve duyarlı kamu görevlileri aracılığı ile hissedilir.
- Muhtar, yalnızca ikametgah belgesi veren kişi değildir. Yerel sorunların saptanması ve çözümünde, kilit önemdedir.

Yeni Belediye Yasası, muhtarların görevlerine şöyle bir ek getirmiştir:

Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkileri yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla işbirliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür.

Muhtar, bu kamu hizmetini yerine getirirken, kadınların sorunlarını ve ihtiyaçlarını dinleyerek, onların sesini yerel meclislere ve yöneticilere ileterek, çok önemli bir rol oynayabilir. Bu rol, insan haklarının gerçekleşmesi kadar, yerel demokrasinin işlerlik kazanması için de vazgeçilmezdir.

İmam, hem bir kamu personeli hem de yerel inanç lideri olarak, tüm kamu görevlileri gibi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin imzalamış olduğu uluslararası sözleşmelerden başlayarak anayasa ve kanunlarla düzenlenmiş eşitlik ilkesini yürüttüğü kamusal hizmetin temeli haline getirmelidir.

İmamların yürüttükleri kamu hizmeti, İslam dininin doğru olarak öğretilmesi ve uygulanmasıdır. Aynı zamanda, insanların gündelik yaşamlarına ilişkin danışma ihtiyaçlarının da büyük ölçüde imamlar tarafından karşılandığı, bilinmektedir. İşte bu ihtiyacın karşılanması, İslam dininin doğru öğretilmesi ve uygulanmasının sağlanmasında da son derece önemli bir hizmettir; çünkü dinsel inancın hurafelerden, yanlış düşünce ve tutumlardan arındırılması, ancak böyle gündelik olaylar ve ilişkiler üzerine yapılacak aydınlatma çabalarıyla mümkün olabilecektir. Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın gündelik görünümünün ortadan kaldırılması, kız çocukların okutulması ve kadına yönelik şiddetin durdurulması gibi konular, doğru bir biçimde aktarılmalı, bunların dini inançlara aykırı olmadıkları belirtilmelidir.

IV.BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET, STATÜ, SAĞLIK

Dr. Sarp Üner

1. Kavramlar

1.1. Cinsiyet / Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet; kişinin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri, toplumsal cinsiyet ise; toplumun verdiği roller, görev ve sorumluluklar, toplumun bireyi nasıl gördüğü, algıladığı, beklentileri ile ilgili bir kavramdır. Cinsiyetin kişisel özellikleri ötesinde, toplumsal yapılarla ve ilişkilerle bağlantılı bir öznellik boyutu olan toplumsal cinsiyet kavramı, kız-oğlan bebekler olarak dünyaya gelen insanların yaşamda başlarına gelen pek çok olay sonucu kadın-erkeğe dönüşmeleridir. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmaların çoğunluğu kadınlar ya da kadınların erkeklerle kıyaslanması şeklinde biçimlenirken 1980'lerin sonuna doğru araştırmacılar toplumsal cinsiyetin erkekleri de etkilediğini fark etmişlerdir.

Erkek ve kadın arasındaki köken bakımından biyolojik nitelikte olmayan farklılıklar ve onların yüklendikleri rollerin ve ilişkilerin sosyal olarak yapılandırılması olan toplumsal cinsiyet; kişinin kültürel, toplumsal rolü, ruhsal-işsel tanımlaması ve onların temsil edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti kültür belirlemekte ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkındaki anlayışlar, bunlara bağlantılı olan cinsel tutum ve eğilimlerle birlikte, çok erken yaşlarda oluşmaktadır.

1.2. Toplumsal Cinsiyette Eşitlik/Ayrımcılık

Toplumsal cinsiyette eşitlik karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması, kullanılması ve hizmetleri elde etmede cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmamasıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde cinsiyetinden dolayı bir fetus kürete edilirken ya da yeni doğan bir kız

çocuğu boğulurken, başka bir yerde bir kıza sünnet (genital mutilasyon) uygulanmakta, ya da cinsellik konusunda eğitim alma hakkı engellenmekte, bir başka yerde genç kız tecavüz sonucu oluşan gebeliği ailesinin dini inanışları nedeniyle sürdürmek zorunda kalmakta ya da sağlığı önemli görülmediğinden hekime başvuramamaktadır. Kadınlara karşı ayrımcılık dünyanın hemen her ülkesinde ancak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalan kadınlar siyasal, yasal, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmada, bu hakları kullanmada; toprak ve sermaye gibi kaynaklara sahiplikte eşitsizliklere uğramaktadır. Ayrımcılığa yol açan geleneksel yaklaşımlar ve daha değersiz olması gibi nedenlerle kız çocuklarının eğitime ulaşmasında zorluklar vardır. Ekonomik faaliyet alanında da bir çok eşitsizliklerle karşı karşıya kalan kadınlar benzer sebeplerle aile reisliği, mülkleri yönetme, iş kurma ve yürütme gibi konularda erkeklerle eşit değildir. Kadınlar daha çok kayıt dışı sektörlerde, geçici, gündelik, yarı zamanlı, düşük ücretli, kötü koşullu, ücret karşılığı olmayan işlerde (aile işçiliği) çalışmakta, pazarlık gücünden yoksun olduklarından işe alınmada, ücret ve yükselmelerde de ayrımcılığa uğramaktadırlar.

1.3. Toplumsal Cinsiyette Hakkaniyet

Kadın ve erkek arasında toplumsal cinsiyet açısından bir çok eşitsizlikler mevcuttur ve kadın hemen her alanda dezavantajlı durumdadır. Toplumsal cinsiyette hakkaniyet; sorumluluk, görev, rol ve kazancın dağılımında adaletli olunmasıdır. Kadın ve erkeğin farklı gereksinimi ve güçlerinin olduğu kabul edilmeli, olumlu ayrımcılık kavramı ile ifade edildiği şekilde iki cinsiyet arasındaki dengeyi sağlayıcı şekilde gerekenler yapılmalıdır.

2. Toplumsal Cinsiyet, Statü İlişkisi

Günümüzde kalkınma anlayışının ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlere çevre faktörünün eklenmesiyle genişlediğini görmekteyiz. Kalkınma, sürdürülebilir ve katılım esasına dayalı, çevreye duyarlı ve saygılı gelişme ve büyüme olarak ele alınmaktadır. Toplamların kalkınmasında bireylerin "statü"lerinin yüksek olması önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin

statüsünü, toplumsal cinsiyet, öğrenim durumu, düzenli gelir getiren bir işte çalışma ve siyasi yaşama eşit katılım gibi faktörler belirlemektedir.

Kadının toplum içindeki yeri zaman içinde farklılıklar göstermiştir. 1950'lerin sonunda ortaya çıkan "Kalkınmada Kadın" yaklaşımı kadının özgürleşmesi ve üretim sektöründe kadının yer almasının artırılması ve üretim sürecindeki kadına karşı yapılan ayrımcılığın azaltılması üzerinde durmuştur. Temel amacı kadının gelir getirici aktivitelerini artırmak olan "Kalkınma ve Kadın" yaklaşımı 1970'lerin başından itibaren ön plana geçmiştir. "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma" ise; 1980'lerde ortaya çıkmış, eşitsizliklere dikkat çeken kadınla ilgili kalkınma yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda kadının yaşamı hem üretim hem de yeniden üretim içinde ele alınmış ve toplumsal cinsiyet, etnik yapı ve kalkınma ilişkisinin kadın hayatındaki yerinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

2.1. Öğrenim Durumu

Bütün çocuklar için eğitim önemli olmasına karşın kızlar genel olarak tüm dünyada eğitim olanaklarına ulaşmada çok daha dezavantajlıdır. Anneleri eğitilmiş olan çocukların anneleri eğitilmiş olmayanlara göre okula gitme olasılıkları iki kattan daha fazladır. Bazı ülkelerde bu farklılık beş kata kadar çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde temel eğitimi almayan çocukların %75'inin annelerinin de hiçbir öğrenimi yoktur.

Ülkemizde 1935 yılında okuma yazma bilme erkeklerde %29,3, kadınlarda %9,8 ve okuma yazma bilen erkek kadın farkı %19,5'ti. Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar eğitim alanında yapılan çalışmalarda önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Okur-yazarlık oranı yıllara göre giderek artmış olup bu artış trendi her iki cinsiyet için de benzerdir. Türkiye'de 2000 yılında yetişkin okur-yazarlık oranı erkeklerde %93,9, kadınlarda % 80,1'dir ve okuma yazma bilen erkek kadın farkı %13,8'dir. Geçen 80 yılda kadın ve erkek okur-yazarlığındaki fark çok az kapanmıştır. Bu durum ülkemizde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmayan bir eğitim politikası uygulandığının önemli bir göstergesidir. Bir çocuğun okula gitmesinde yoksulluk ve

yerleşim yerinin yanı sıra anne öğrenim düzeyi de çok önemli belirleyicilerden bir tanesidir. Eğitimde eşitliği sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamakta önemli bir adımdır.

2.2. Gelir Getiren Bir İşte Çalışma

Kadınlar dünya nüfusunun %50'sinden fazlasını temsil ettikleri, iş saatlerinin %66'sını doldurdıkları halde dünya gelirlerinin ancak %10'una ve mülkiyetlerin de %1'ine sahiptirler. Kadının kalkınma sürecine katılımının artırılması ve ekonomik özgürlüğünün sağlanabilmesi çok yönlü bir bakış açısını gerektirmektedir. Kadına sadece işin sağlanması yeterli değildir. Kadınlar, meslek yaşamlarında erkek rakipleri ile yarışmalarının yanı sıra kadınlık rollerini de aksatmamaya çalışarak iki misli sorumluluk üstlenmekte, "özgürleşmelerinin bedeli"ni ağır bir şekilde ödemek durumunda kalmaktadırlar. Çalışma yaşamına katılımında kadının ev sorumluluklarının paylaşılması, bakmakla yükümlü oldukları için bakım olanaklarının sağlanması, iş yaşamında ayrımcılıkların giderilmesi karar vericiler, yasa koyucular ve toplum tarafından göz önüne alınmalıdır.

Kadının ekonomide geri planda kalmasının temelinde onun sosyal üretim sürecinden koparılıp üreticinin yeniden üretimiyle (analık) görevlendirilmiş olması yani aile içindeki görevi yatar. Kadın işgücü tarih boyunca yedek işgücü olarak değerlendirilmiştir. Ekonomi darboğazda iken ya da erkeklerin savaşa katıldıkları dönemlerde işgücü talebini kadınlar karşılamışlardır. Kadınlarla uygun olduğu düşünülen meslekler daha düşük konumda olan mesleklerdir. Cinsiyete bağlı bir "yatay meslek ayrışması" söz konusudur. Öte yandan bir erkekle aynı işi yapan bir kadın genelde, cinsiyete bağlı bir ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Kadınlar işe alınırken, meslekte yükselirken, dış görev veya eğitim verilirken, izin verilirken, tayin edilirken ve emeklilikte ya da işten ayrılırken ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bu durum "dikey meslek ayrışması" olarak adlandırılmaktadır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, kadınların %73 gibi büyük çoğunluğu hizmet sektöründe çalışmaktadır ve bu oran aynı kesimde çalışan erkek oranına yakındır. Ancak hizmet kesiminde çalışanlar, daha çok kadınlara uygun olduğu düşünülen birkaç sektör veya işte yoğunlaşmışlardır. Bunlar sekreterlik işleri, öğretmenlik, sağlık hizmetleri -hemşirelik, ebelik-, güzellik uzmanlığı gibi işlerdir. Buna karşın çalışan kadınların yalnızca %20'si erkeklerin ise

%42'si sanayi kesiminde çalışmaktadır. Sanayide kadınların çoğu tekstil, hazır giyim gibi genellikle emek yoğun işlerde toplanmışlardır. Ülkemizde ise daha kötü bir yapı olduğu görülmektedir. İşgücüne katılım oranları 2004 yılında erkeklerde %72,3 iken, kadınlarda sadece %25,4'tür ve istihdam alanları arasında tarım %57,2 ile önemli bir yer tutmaktadır.

2.3. Siyasi Yaşama Katılım

Yirminci yüzyılda dünyanın birçok ülkesinde kadınlar oy kullanma hakkını elde etmişlerdir. Ancak oy kullanma kadınların parlamentoya seçilmeleri için yeterli olmamıştır. Bu konudaki gelişme oldukça yavaştır. 1945 yılında dünyada sadece 26 parlamentoda kadın parlamenter vardı ve sayıları %3'tü. O günden itibaren bütün dünyada ulusal parlamentolarda da kadın sayısı büyük oranda artış göstermesine karşın günümüzde, ulusal parlamentolarda kadınlar erkeklere göre çok daha düşük oranda yer almaktadır, 1999 yılında 179 parlamentoda yer alan kadın parlamenter sayısı ancak %13,2'ye kadar yükselmiştir. Türkiye'de ise kadınlar mecliste en yüksek yüzdeye %4,6 ile ilk katıldıkları seçim olan 1935 yılında ulaşmışlardır. Daha sonraki seçimlerde ise %0,6 ile %4,4 arasında kadın parlamenter meclise girebilmiştir.

Ülkemizde kadın parlamenterlerin genellikle kadın cinsiyetine uygun olduğu düşünülen kadın, aile ve çocuk konuları ile ilgili çalışmalar yapmak zorunda bırakılması da bir başka önemli sorundur. Siyasetin bu en üst düzeyinde görülen yatay meslek ayrışması sonucu kadınlar gerçek anlamda karar verici olamamaktadırlar. Bazı ülkelerin kadın istihdamı ve parlamentodaki temsilleri Tablo 2'de görülmektedir

Tablo 2. Her 100 çalışan erkeğe karşın ekonomik olarak aktif kadınlar ve parlamentoda yer alan kadın parlamenterler.

Ülke	Her 100 çalışan erkeğe karşın ekonomik olarak aktif kadınlar		Parlamentoda yer alan kadın parlamenterler (%)	
	1970	1994	1970	1995
Kanada	47	63	0,4	18
ABD	53	65	2	11
Finlandiya	70	82	17	34
Norveç	40	68	9	39
Fransa	53	64	2	6
İsveç	54	77	14	40
BAE	9	23	-	-
Tunus	13	33	4	7
Zambiya	34	41	2	7
Sirilanka	37	36	4	5
Avustralya	45	61	0	9

Kadınların istihdamındaki artış parlamentodaki temsillerini de arttırmaktadır. Ancak bu artış endüstrileşmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha güçlüdür. (Tablo 1)

3. Statü, Sağlık İlişkisi

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1948 yılındaki tanımına göre sağlık; sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir. Sağlığın tanımıda geçen sosyal yönden sağlıklı olma eğitim, çalışma ve ücretlerde eşitlik, karar verme ve seçmede özgürlük ve sağlık hizmetlerinden tam anlamıyla yararlanma anlamında kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü, eşitliği, hakkaniyet ve kişinin öğrenim durumu, düzenli gelir getiren bir işte çalışması ve siyasi yaşama katılımı gibi faktörler tarafından belirlenen statü kişinin sağlığını doğrudan etkilemektedir.

Sağlık alanında toplumsal cinsiyetin etkisi, eşitsizliklerin kadın sağlığını nasıl olumsuz etkilediğini, sağlığa ulaşmada kadının karşılaştığı sınırlamaları ve bu sınırlamalarla baş edebilme yollarını ortaya koyar. Sosyal yapının erkeklere dayattığı rolün bir sonucu olarak erkeklerin karşılaştığı sağlık risk ve problemleri de toplumsal cinsiyet etkilerindendir.

Kadınlarda yüksek hastalık ve sakatlık hızlarına rağmen erkeklerin ölüm hızı kadınlardan yüksektir. Bu ayrımın nedeni incelenirken erkeklerden beklentileri, davranışları ve sağlığını şekillendiren “erkeksi” ve kadınların sağlığını biçimlendiren “kadınsı” özellikler göz önüne alınmalıdır.

Dünyanın değişik yerlerinde durum farklı olmakla birlikte sağlık hizmeti elde etmede cinsiyet farklılığı olduğuna dair önemli kanıtlar vardır. Dünyanın belirli bölgelerinde kadın ve kızlar için aile üyelerinin daha az sağlık harcaması yaptığı bilinmektedir. Bu onların hem düşük sosyal statülerini hem de karar verme güçlerinin yetersizliğini yansıtmakta, dolayısıyla sağlık hizmetine ulaşmada ve harcama yapmada kadınları engellemektedir.

Sağlık durumundaki cinsiyet farklılığı yaşam boyu görülmektedir. Birçok toplumda doğumların %48,8’ini kız çocuklar oluşturmakta yani her 100 kız çocuğu için 105 erkek çocuğu doğmaktadır. Bu fazla doğum erkek ölümlülüğünün aşırılığına bağlı olabilir.

Aynı sosyoekonomik düzeydeki kadınların erkeklere göre daha uzun yaşadığı tespit edilmiştir. Kadınlar ve erkekler için en uygun şartlar sağlandığında doğumda beklenen yaşam süresi kadınlarda erkeklerden 1,03 kez yüksektir. Birçok gelişmiş ülkede bu fark 6-8 yıldır. Bazı ülkelerde 12 yıldan daha fazladır. Örneğin, Rusya Federasyonu’nda 1995 yılında kadınlarda doğumda yaşam beklentisi 71,6 yıl iken erkeklerde 58,3 yıldır. Bunun sonucunda toplumların ileri yaş gruplarında kadınlar çoğunlukta olmaktadır. Bununla beraber kadınların sosyo-ekonomik farklılıklardan, şartlardan etkilendiğinin bir göstergesi olarak gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda doğumda beklenen yaşam süresi oranı giderek düşmektedir. Türkiye’de doğumda beklenen yaşam süresi erkekler için 68,8 yıl iken kadınlarda 73,6 yıldır.

Erkek- kadın ölüm oranı yüksekliği en fazla intihar ve cinayette karşımıza çıkmaktadır. Toplumumuzda yaygın olarak kabul gören “erkekler ağlamaz” inanışına bağlı olarak duygulanımlarını rahatça sergilemeyen erkeklerde ruhsal sıkıntılar da oldukça fazla görülmektedir. İntihar hızının erkeklerde yüksek olması intiharın bilinen karakterlerinden birisidir ve intiharlarda erkek- kadın oranı değişik ülkelerde yapılan çalışmalarda 1,6 ile 4,3

arasında değişmektedir. İntihara teşebbüs etme hızı kadınlarda daha yüksektir. 40'lı yaşların altında kadınların intihara teşebbüs hızı 2-3 kat daha yüksekken ileriki yaşlarda fark azalmaktadır. Kadınlarda depresyon tüm dünyada hastalık yükünün önde gelen nedenidir ve intihar, gelişmekte olan bölgelerde kadınlarda ilk dört hastalık yükü nedeni arasında yer almaktadır. Kadın erkek arasında intihar için kullanılan araçlar arasında da farklılıklar göze çarpmaktadır. Erkekler silah ya da ip gibi araçları tercih ederken kadınlar daha sıklıkla ilaç ya da zehir kullanmaktadırlar.

Erkek ölümlülüğündeki bu aşırılık her yaş grubunda ve karşılaştırmanın mümkün olduğu her önemli ölüm nedeninde görülmektedir. Bu farklılıklar kadınların biyolojik olarak daha uygun yapıda olmaları ve erkekler ile kadınlar arasında yaşam tarzı farklılıkları ile açıklanmaktadır. Bu erken ölümlerin nedenleri tam olarak açıklanamamakla beraber birçok kültürde erkeklerin "bozulmaz makineler" olarak görülmesine, toplumsal cinsiyetleri nedeni ile üstlendikleri farklı rollere bağlanmakta, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı her zaman kadınlar aleyhine olmamaktadır.

Genel olarak yaralanmalar incelendiğinde erkeklerin yaşamlarının erken dönemlerinden itibaren yaralanma hızlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. İstemli yaralanmalar; erkeksi tavırlar, risk alma ve saldırganlık gibi davranışlara bağlı olarak erkekler daha fazla şiddete maruz kalmaktadır. Kadınlar çocukluk dönemlerinde muhtemelen giydikleri yanıcı kıyafetlerin etkisi ile daha fazla yangın yaralanmaları ile karşı karşıya kalmaktadır. Buna ek olarak yaşlı kadınlar akranları erkeklerle göre daha fazla düşerek yaralanmaktadırlar. Kabul edilen toplumsal rollerle ilgili psikolojik ve ekonomik nedenlerle erkekler birçok toplumda daha fazla riskli davranışlarda bulunmakta, kadınlar ise ev ortamında daha fazla bulunduklarından ev kazaları ile daha sık karşı karşıya kalmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde 15-44 yaş arası seçilmiş bazı hastalık nedenlerin dağılımı Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Gelişmekte Olan Ülkelerde 15–44 Yaş Arası Seçilmiş Bazı Hastalık Nedenlerin Dağılımı (%)

Hastalık nedenleri	Erkek	Kadın
Savaş	4,2	1,8
Alkol Bağımlılığı	2,7	0,4
Kendi Kendine Yaralanma	4,0	3,2
Motorlu Araç Yaralanmaları	8,2	2,1
Cinayet ve Şiddet	6,1	1,0
Depresif Bozukluklar	2,9	5,8
Anemi	1,5	2,5
Solunum Yolu Enfeksiyonları	2,4	2,5
Tüberküloz	8,4	7,0
Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar	1,5	8,9
HIV/AIDS	9,3	6,6
Anneliğe Bağlı Nedenler	-	18,0

Erkekler ekonomik rolleri doğrultusunda iş ve trafik kazalarından daha fazla etkilenmektedirler. Daha uzun mesafe ve süre araç kullanan, daha sık ağır taşıtları kullanma ya da alkollü araba kullanma gibi riskli davranışlarda bulunabilen erkekler daha fazla trafik kazası ile karşı karşıyadırlar. Erkekler uzun süre çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Ev dışı yaşamın fazlalığı, çalışma ortamı gibi nedenlerle erkekler daha fazla kazaya maruz kalmakta, daha fazla yaralanmakta ve ölmektedirler (Tablo 3).

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında hem kadın hem de erkek toplumdan ve bireylerden şiddet görmektedir. Erkek ve kadınların şiddete maruz kalış şekilleri, suçu işleyen ile yakınlıkları ve zarar görme biçimleri farklı olmaktadır. Toplumumuzun kanayan yaralarından biri olan kan davaları toplumun erkekler için biçtiği rollerden birisi, her iki yönden erkeğe yönelik şiddetin bir örneğidir. Töre ve namus cinayetlerinde de esas olarak kadına yönelik şiddet söz konusu olmakla beraber toplumsal cinsiyet ayrımcılığından her iki cinsiyette etkilenmektedir. Kurban kadın olduğunda suçu işleyen kendi gücünü kanıtlama, kabul ettirme ve kadını kontrol etme amacını gütmektedir. Kadına yönelik şiddetin boyutu ne yazık ki tam olarak bilinmemektedir Bir çok ülkede kadınlara eşleri ya da tanıdıkları erkekler tarafından ev ortamında şiddet uygulanmaktadır. Kadına karşı şiddet toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en ağır biçimde ortaya çıkmasıdır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 35 ülkede yapılmış araştırmaları inceleyen bir çalışmada hayatlarının bir döneminde kadınların %10-52'sine eş/flörtleri tarafından fiziksel şiddet ve %10-27'sine cinsel şiddet uygulandığını saptanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün on ülkede 24000 kadında yaptığı bir

başka çalışmada kadınların %15-71'inin yaşamlarının bir döneminde eş/flörtlerinden şiddet (fiziksel, cinsel ya da her ikisi) gördükleri saptanmıştır.

Güçlü olma, baskın olma, yetiştirilme biçimi, saldırganlık, rekabet ve duygusal dışavurum erkeklerin toplumsal yönlendirme sonucu karşı karşıya kaldığı sorunlardan bir kaçıdır. Bu durum erkeklerin, erken tanı ve tedaviden yararlanmalarını engellemektedir. Yapılan araştırmalarda kadınların sağlık hizmetlerini çocukluk çağı dışında her yaşta daha sık kullandıklarını ortaya koymuştur.

Sigara içimi öteden beri erkek davranışı olarak algılanmıştır. Erkeklerin daha özgür bir tutum içerisinde büyütölmeleri, topluma daha fazla açık olmaları nedeniyle sigara, alkol gibi bağımlılık yapıcı ve zararlı tehlikeli maddelerle karşılaşma risklerini artırmaktadır. Aynı zamanda sigara kullanmanın 'erkeksilik' ya da 'gerçek erkek' imajıyla eşdeğer görölmeye başlanması, bağımlılık yapıcı ve zararlı tehlikeli madde kullanma risklerini daha fazla artırmaktadır. Bunun sonucu olarak bütün toplumlarda sigara içme sıklığı erkeklerde kadınlardan daha fazladır ve dünya genelinde sigara içenlerin %80'i erkeklerdir. Sigara içimi bakımından erkek-kadın farklılığı bütün yaş gruplarında vardır. Kadınlarda sigara kullanımı erkeklerde daha azdır ancak zaman içinde kadınların sigara kullanımında da önemli artış olmuştur.

Türkiye'de erkeklerin yaklaşık %65'i, kadınların % 24'ü sigara içmektedir. Sigara alışkanlığı öncelikle erkekler arasında yayılmış olduğundan sigaranın neden olduğu sağlık sorunları da öncelikle erkeklerde gözlenmiştir. Ancak zamanla kadınlar da sigara içmeye başlayınca sigaranın yol açtığı çeşitli sağlık sorunları kadınlarda da görölmeye başlamıştır. Sigara içimi kadınların kendi sağlıkları açısından ciddi risk oluşturduğu gibi, çocukları bakımından da önem taşımaktadır. Sigara içiminin eğitim ve gelir düzeyi ile ilişkisi bakımından erkekler ve kadınlar farklılık göstermektedir. Erkeklerde eğitim ve gelir düzeyi ile sigara tüketimi arasında ters ilişki vardır, kadınlarda ise hem sigara içenlerin yüzdesi hem de günde içilen sigara sayısı yüksek gelir düzeyindeki kadınlarda daha fazladır.

Cinsiyete bağılı olmayan kanserlerin birçoğu (örn: sigara içimine bağılı gelişen akciğer kanseri), iş ortamında farklı kimyasalların ya da asbestin etkilemesi sonucu gelişen kanserler (örn: mesane kanseri), kan, deri, mide, barsak ve böbrek kanserleri erkeklerde daha sık görülmektedir.

Kronik obstruktif akciğer hastalığı ölüm hızı birçok ülkede kadınlara göre erkeklerde daha yüksektir. Kalp hastalıkları da erkeklerde daha çok görülmektedir. Hipertansiyon sıklığı açısından farklı yaş gruplarında kadın ve erkek arasında farklılıklar görülmektedir. Ergenlik öncesi dönemde kadın ve erkek arasında hipertansiyon sıklığı benzerdir. Ancak kadının üreme fonksiyonlarına sahip olduğu yaş grubunda (14-45) yapılan hemen bütün çalışmalarda erkeklerde hipertansiyon daha fazla saptanmıştır. 45 ve sonrası yaş gruplarında yapılan çalışmalarda ise kadınlardaki hipertansiyon erkeklere göre daha yüksektir.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir başka önemli konusu kız çocuklarının istenmemesidir. Çin'de 2000 yılında ülke genelinde yeni doğan erkek- kız oranı 1,17 ve ülkenin bazı bölgelerinde 1,44 olarak hesaplanmaktadır. Çin'in son on yıldaki nüfus ve cinsiyet seçimi ile ilgili uygulamalar, bu ülkeyi yeni doğan cinsiyet dengesizliğinin en üst düzeydeki ülkesi haline getirmiştir. İlk olarak 1990 nüfus sayımında her 100 kız yeni doğana karşın 111 erkek yeni doğanın saptanmasıyla ortaya çıkan bu sorun giderek artmaktadır.

Bebeklik ve çocukluk dönemlerinde kız çocuklarının erkeklere göre enfeksiyon hastalıklarına karşı koruyucu biyolojik avantajları olmasına rağmen sosyal olumsuzluklar bu avantajları geride bırakmaktadır. Ergenlik döneminde erken evlilik, erken gebelik, erken yaşta cinsel deneyim, cinsel istismar, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi sağlık riskleri ile kadınlar daha sık karşı karşıya kalmaktadır.

Sağlık üzerine, toplumsal cinsiyetçi yaklaşımın olumsuz etkileri en çarpıcı olarak kadınların üreme rollerinden kaynaklanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1998 yılında yayınladığı bildiri, kadının fizyolojik görevi ile ilgili tabloyu özetlemektedir: Dünyada her dakika 380 kadın gebe kalmakta (yaklaşık yarısı planlanmamış ya da istenmeyen gebelik), 110 kadında gebeliğe bağılı istenmeyen durumlar gelişmekte, 40 kadın sağlıksız düşük yapmakta ve bir kadın ölmektedir.

Üreme sağlığına bağlı hastalık yükü esas olarak gelişmekte olan bölgelerde ortaya çıkmaktadır. Bütün dünyada 15-44 yaş grubu kadınlarda hastalık yükünün ilk on nedeninden üçünü anneliğe bağlı nedenler oluşturmaktadır. Anne ölümlerinin %99'u gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmektedir. Anne ölümü ve kadında beklenen yaşam süresi, kadınlara yönelik hizmetlerin iyi bir belirleyicisi olması yanında ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınmalarının da göstergesidir. Bu olumsuz sonuçların bu ölçüde yüksek olmasının diğer bir nedeni-ve en önemlisi- annelik ve üremenin bir hak olarak görülmemesi ve bu konu ile ilgili kadının söz sahibi olamamasıdır. Kadınların toplumsal statülerinin yükselmesi ile birlikte üreme sağlığı sorunlarında azalma görülmektedir. Statüsü düşük kadınlarda aşırı doğurganlık, riskli gebeliklerin fazlalığı ve hizmetlerden yararlanamama anne ölümlerinin temelini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan 99 ülkede yapılan bir araştırmaya göre kadının toplumsal statüsü ve doğurganlığı arasında ters bir ilişki vardır ve toplumsal statü artarken doğurganlık azalmaktadır

Kadın öğretim düzeyinin yükselmesi anne ölümü ve beklenen yaşam süresini sağlık hizmetlerinden-yararlanma oranlarını da etkilemektedir. Türkiye'de ortaokul ve üstünde eğitim alan her 100 kadından 80'i doğum öncesi yeterli bakım almakta ve 95'i sağlık kuruluşunda doğum yapmaktayken, herhangi bir diploması olmayanlarda doğum öncesi yeterli bakım %15,7'ye ve sağlık kuruluşunda doğum yapma %46,6'ya düşmektedir.

Cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) tüm dünyada her iki cinsiyet için önemli bir hastalık, sakatlık ve ölüm nedenidir. Cinsel ilişki esnasında vajinanın mukoza yapısından ve semenin daha yoğun HIV içerdiğinden, korunmasız ilişkide kadınlar 2 ile 4 kat daha fazla enfeksiyon riski altındadır. Diğer CYBH kadınlarda daha fazla görülmektedir. Bunun nedeni kadınların erkeklere göre daha duyarlı olmaları ve CYBH olan kadınların %50-80'inde belirti olmamasıdır.

Bebeklik döneminde anne sütü almamaları ve gıdalara ulaşmadaki yetersizlikleri gelişmiş ülkelerde her iki cinsiyet için sorun alanı olarak tanımlanırken, sosyo-kültürel yapının katı, toplumsal cinsiyet bakış açısının zayıf olduğu gelişmekte olan toplumlarda beslenme sorunları kız çocukları için çok daha önemli bir sorundur.

Dünyanın birçok bölgesinde halen bir halk sağlığı sorunu olan A vitamini eksikliği sıklığı kız ve erkek çocuklar arasında farklılık göstermezken, cinsiyet ayrımcılığı yapılan bazı toplumlarda bu eşitlik kızlar için olumsuz yönde bozulmaktadır.

Regli döneminin başlamasına bağlı olarak ergenlik döneminden itibaren kız çocuğun besin gereksinimi ve demir ihtiyacı artmaktadır. Bu dönemde kız çocuklarının yetersiz beslenmesi onların fiziksel gelişmelerini yakından etkiler. Bu dönemde sık görülen demir eksikliği anemisi, önlem alınmazsa ileri yaşlarda da sağlığı olumsuz etkiler. Dünyada, çoğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere yaklaşık 450 milyon yetişkin kadın çocukluk döneminden itibaren süregelen protein enerji malnütrisyonu ile karşı karşıyadır.

4. Sonuç

Dünyada birçok toplumda cinsiyetçi öğelerle şekillendirilen roller gereği, kişilere verilen fırsat ve sorumluluklar da kadın ve erkek olarak ayrılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri her iki cinsiyete de farklı yükler getirmektedir. Araştırmalar kadın ve erkeğin karşı karşıya kaldıkları sağlık sorunlarında ve sağlık davranışlarında farklılıklar bulunduğunu göstermektedirler. Kadınlar daha fazla hastalanmakta ve hekime daha sık başvurmaktadır. Bu farklılık sadece biyolojik ayrımdan değil, toplumun sosyal ve kültürel yapısı, kadına ve erkeğe biçtiği roller ve davranışlardan kaynaklanmaktadır. Erkekler toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklanan olumsuzluklardan kadınlara göre daha az etkilenmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklanan olumsuzluklar kadınlarda daha fazladır ve statüleri genellikle daha düşük olan kadınlar daha sağlıksız koşullarda yaşamakta, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanmakta, şiddete ve strese daha fazla maruz kalmaktadırlar. Ayrımcılık yapılması, eğitim hakkı ve benzeri insan haklarının ihmal ya da ihlali, sağlık hizmetlerine ulaşmada maddi zorlukların yanında kültür, dini inanışlar ve gelenekler kadın sağlığını belirgin olarak etkilemektedir.

Sağlık açısından bakıldığında özgürlükler arasında önemlilerinden birisi önlenabilir hastalıklardan korunabilme özgürlüğüdür. Günümüzde birçok kadın sadece kadın oldukları için bu özgürlüğe sahip değildir. Temel sağlık hizmetlerine ve diğer koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerine ulaşılabilmede eşitsizlikler sonucunda kadın kendi cinsel ve üremeye yönelik yaşam haklarında etkisiz kalmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kalıcı olmasına neden olan şiddet acilen çözülmesi gereken bir sorundur. Genç kadınlar ileri yaştakilere göre, eğitimsiz kadınlar, eğitimlilere göre daha fazla şiddetle karşı karşıya kalmaktadır. Kadının sosyoekonomik statüsünün güçlendirilmesi uzun dönemde kadına yönelik şiddetin azaltılmasında anahtar müdahaledir.

Anne ölümü boyutu ile kadının statüsü paralellik göstermektedir. Statüsü düşük olan kadınlar doğurganlığı ile ilgili kendisi karar verememekte, var olan sağlık hizmetlerine ulaşamamakta, doğum öncesi bakım, sağlıklı doğum, doğum sonrası bakım hizmetlerinden yeterince yararlanamamakta, etkili aile planlaması yöntemlerini kullanamamakta ve istenmeyen gebeliklerini sağlıklı koşullarda sonlandıramamaktadır.

Başlangıçta çok az sayıda kadını etkileyen AIDS'İN, heteroseksüel geçişin ön plana çıkmasına bağlı olarak kadınlarda da giderek artması, hastalığa kadınların biyolojik olarak hassas olmalarının yanı sıra kadın ve erkek cinselliği üzerine sosyal yapının ve eşitsizliklerin etkisini göstermektedir.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki etkileşim, kadınlar için çok çeşitli sağlık ve hastalık sonuçlarına yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyetin kadın sağlığı üzerine olan etkilerinin daha iyi anlaşılması sağlığı ve sağlığı ilgilendiren diğer sosyal politikaları geliştirmek için kaçınılmazdır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için kadın ve erkeğe eşit yaklaşmak gerekir. 2000 yılı Eylül ayında düzenlenen Milenyum Zirvesi ardından Birleşmiş Milletlere üye ülkeler tarafından kabul edilen Yeni Binyılın Kalkınma Hedefleri Bildirgesinde 2015 yılına kadar ulaşılması belirlenen hedefler yer almaktadır. 189 ülke tarafından kabul edilen sekiz maddelik bildirgenin "Toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik ederek kadının durumunun güçlendirilmesi" maddesi

doğrudan, “Herkes için evrensel temel eğitim hedefine ulaşılması” ve “Anne sağlığının iyileştirilmesi” maddeleri dolaylı olarak konuyla ilgilidir. Kadınların güçlendirilmesi konusu, yalnızca bu hedeflerden biri olmakla kalmayıp, diğer yedi hedefe ulaşılabilmesi açısından da çok önemli bir rol oynamaktadır. Temelinde bir insan hakkı olan toplumsal cinsiyet eşitliği Binyılın Kalkınma Hedeflerine ulaşmanın en önemli basamağıdır. Örneğin kız çocuklarının eğitimlerinde belirgin bir ilerleme sağlanamazsa Binyılın Kalkınma Hedeflerinden hiç birine ulaşamaz. Bu hedefler, uluslararası kalkınma çalışmalarının temel yapısını oluşturmaktadır.

V. BÖLÜM

TOPLUM LİDERİ ROLÜNDE FARKLI İKİ MESLEK GRUBUNUN TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇILARI

Dr. Sarp ÜNER, Selin DÜNDAR

“Kadınların sosyo-ekonomik durumunun güçlendirilmesi” projesinde 9 ilde 246 muhtar ve imam-hatibe toplumsal cinsiyet konusunda duyarlılık yaratma eğitimleri düzenlenmiştir. Bu eğitimlere katılanlardan çalışmada yer alan muhtar ve imam hatiplerin dağılımı Tablo 1’de görülmektedir. Bu çalışmada toplum lideri rolünde farklı iki meslek grubunun; imam hatip ve muhtarların toplumsal cinsiyet bakış açıları’nın saptanması amaçlanmıştır.

1. Yöntem

Tanımlayıcı tipteki bu araştırmada toplumsal cinsiyet konusunda duyarlılık yaratma eğitimleri öncesinde katılımcılara gözlem altında anket uygulanmıştır. Kullanılan anket formu çalışmaya katılan imam hatip ve muhtarların bazı sosyo demografik özelliklerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet bakış açılarının değerlendirilmesi amacıyla toplumda kadına ve erkeğe verilen rolleri ve kadın erkek eşitliğini üç alt bölümde irdeleyen 50 önermeden oluşmaktadır. Önergeler katılımcılar tarafından “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” şeklinde 5’li Likert tipi ölçek ile cevaplanmıştır.

Katılımcıların cevapladıkları önermelerden toplumsal cinsiyet bakış açısına olumlu yaklaşan cevaplara “1” puan, kararsızım ve toplumsal cinsiyet bakış açısına olumsuz yaklaşan cevaplara “0” puan verilerek her bölüm için ayrı ayrı ve toplam puan hesaplanmıştır. Katılımcıların boş bıraktıkları önermelere de “0” puan verilmiştir. Hesaplanan puanlar yüz üzerinden değerlendirilmiştir. Alınan puanın yükselmesi ile kişinin toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısına sahip olduğu kabul edilmektedir. Veriler SPSS 13,0 istatistik programı ile değerlendirilmiş analizlerde ki-kare ve t-testi uygulanmıştır.

2. Bulgular

2.1. Sosyo Demografik Özellikler

Katılımcıların tümünün erkek olduğu çalışmada, araştırmaya katılan 111 muhtarın yaş ortalamaları $46,3 \pm 10,0$, ortalanca yaş 44 (27-76) ve 110 imam-hatibin yaş ortalamaları $37,3 \pm 6,4$, ortalanca yaş 37 (22-56)'dir. Çalışmaya katılan muhtarların yaş ortalamaları imam hatiplere göre daha yüksektir ve fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=7,44$; $p<0,05$).

Çalışmaya katılanların bazı sosyo demografik özellikleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Çalışmaya Katılanların Bazı Sosyo Demografik Özellikleri (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)

Açıklamalar	Meslek		Toplam (%) [*]
	Muhtar (n=111) (%) [*]	İmam hatip (n=110) (%) [*]	
Öğrenim durumu			
Diploması yok	1,9	-	0,9
İlkokul	38,5	-	18,7
Ortaokul	32,7	1,8	16,8
Lise	25,0	28,2	26,6
Yüksek okul ve üzeri	1,9	70,0	36,9
Sağlık güvencesi			
Yok	28,3	-	13,5
Var	71,7	100,0	86,5
Medeni durum			
Evli	98,0	94,5	96,2
Bekar	2,0	5,5	3,8
Toplam**	50,2	49,8	100,0

*sütun yüzdesi, **satır yüzdesi

Çalışmada yer alan muhtarlar arasında öğrenim durumu açısından en büyük grubu ilkokul mezunları (%38,5) oluştururken imam hatiplerin %70'i yüksek okul mezunudur. Çalışmaya katılan imam hatip ve muhtar gruplarının öğrenim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($\chi^2=142,02$; $p<0,05$).

Çalışmada yer alan muhtarların %28,3'ü sağlık güvencesi olmadığını ifade etmişlerdir. İmam hatiplerin tümü devlet memurudur. Çalışmaya katılan imam hatip ve muhtar gruplarının sağlık güvencesi durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır ($\chi^2=35,92;p<0,05$).

Hem muhtarların hem de imam hatiplerin medeni durumları benzerdir ($\chi^2=1,78;p>0,05$) ve en büyük grubu evliler oluşturmaktadır (sırasıyla %98,0 ve %94,5). Evli olan muhtarlardan sadece beşinin ve evli olan imam hatiplerden sadece ikisinin eşi gelir getiren bir işte çalışmaktadır.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açıları

Toplum lideri katılımcıların kadın erkek eşitliği, erkeğe verilen roller ve kadına verilen roller ile ilgili önermelere katılıp katılmama yüzdelerinin dağılımı Tablo 5-7'de görülmektedir.

Tablo 5. Toplum Lideri Katılımcıların Kadın Erkek Eşitliği ile İlgili Düşüncelerinin Dağılımları (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)

Kadın erkek eşitliği ile ilgili önermeler	Katılan (%)	Katılmayan (%)
Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan her iki eş de korunmalıdır	95,7	4,3
Çocuk istenmiyorsa sorumluluğu erkek ve kadın beraber paylaşmalıdır	94,5	5,5
Kadınlar siyasette eşit olarak yer almalıdır	69,5	30,5
Doğurganlık kadının iş yaşamını etkilemez	42,6	57,4
Çalışma yaşamında yükselmeye kadın ve erkek arasında fırsat eşitliği olmalıdır	83,9	16,1
Eşler geçinemiyorlarsa, boşanmalıdır	61,4	38,6
Boşanma aile için yüz karasıdır	49,0	51,0
Kız çocukları, mirastan eşit pay almalıdır	70,6	29,4
Boşanma durumunda mal varlığı eşit paylaşılmalıdır	70,4	29,6
Çocuğun olmaması boşanma sebebidir	24,9	75,1
Aile içinde kararlar ortak verilmelidir	90,5	9,5
Çocukların bakımından anne ve baba eşit düzeyde sorumludur	88,5	11,5
Evleneceği kişiyi seçme konusunda kadınlar özgürdür	90,5	9,5
Erkek hastayı kadın doktor muayene edebilir	87,6	12,4
Kadın eşinden dayak yiyorsa yasal yollara başvurabilir	90,5	9,5
Ailede parayı kim kazanıyorsa nasıl harcanacağına o karar verir	32,3	67,7
Erkekler ev işini paylaşmalıdır	75,1	24,9
Kadınlarla erkeklerin ücretlerinin farklı olması normaldir	69,3	30,7
Kadınlar ve erkekler kendilerine uygun mesleklerde çalışmalıdır	86,2	13,8
Erkeğin, karısının ev dışına çıkmasına karışma hakkı yoktur	29,1	70,9

Araştırmaya katılan toplum liderleri kadın erkek eşitliği ile ilgili 20 önermeye toplumsal cinsiyet bakışı açısından genel olarak olumlu yaklaşmışlardır. Katılımcılar “Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan her iki eş de korunmalıdır” önermesini en yüksek oranda desteklemektedir. “Kadınlar ve erkekler kendilerine uygun mesleklerde çalışmalıdır” önermesine ise katılmayanlar oldukça düşüktür. (Tablo 5)

Tablo 6. Toplum Lideri Katılımcıların Erkeğe Verilen Rollerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımları
(Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)

Erkeğe verilen rollerle ilgili önermeler	Katılan (%)	Katılmayan (%)
Bir erkeğin ağlaması doğaldır	90,4	9,6
Erkekler evli olmadan cinsel ilişkide bulunabilir	25,5	74,5
Aileyi ilgilendiren işlerde son kararı erkek verir	62,3	37,7
Ailenin ekonomik durumu iyi değilse, erkek çocuğun okutulması tercih edilmelidir	57,9	42,1
Soyun devamı için her ailenin erkek çocuğu olmalıdır	50,0	50,0
Siyaset erkeklerin işidir	38,7	61,3
Ailenin namusunu korumak erkeğin görevidir	50,0	50,0
Ailede erkeğin kazancı fazla olmalıdır	83,8	16,2
Anne-babalar yaşlanınca bakımlarından erkek çocuk sorumludur	53,5	46,5
Eve ekmek getirmek erkeğin görevidir	71,5	28,5
Evlenme teklifini erkek yapmalıdır	56,9	43,1
Bir erkeğin tek cinsel eşi olmalıdır	85,9	14,1
Miras erkek kardeşler arasında bölüştürülmelidir	24,3	75,7

Araştırmaya katılan toplum liderleri erkeğe verilen rollerle ilgili 13 önerme arasında en fazla destekledikleri önerme “Bir erkeğin ağlaması doğaldır” olurken en az katıldıkları önerme olan “Ailede erkeğin kazancı fazla olmalıdır” önermesini geleneksel bakış doğrultusunda cevaplamışlardır (Tablo 6).

Tablo 7. Toplum Lideri Katılımcıların Kadına Verilen Rollerle İlgili Düşüncelerinin Dağılımları
(Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)

Kadına verilen rollerle ilgili önermeler	Katılan (%)	Katılmayan (%)
Bir kadın kocasından dayak yiyorsa bunu hak edecek bir şey yapmıştır	28,4	71,6
Ev işleri kadının görevidir	66,3	33,7
Evlilik söz konusu olduğunda bir kızın bekareti önemlidir	84,5	15,5
Kadın eve erkekten daha geç girebilir	38,0	62,0
Kadınlar evlenmeden cinsel ilişkide bulunabilir	17,8	82,2
Gebelikten korunmak kadının sorumluluğudur	38,1	61,9
Kadının temel görevi analıktır	72,7	26,3
Eşi zenginse kadının gelir getiren bir işte çalışmasına gerek yoktur	73,4	26,6
Kadınlar duygusal oldukları için doğru kararlar veremezler	60,3	39,7
Kadınlar zayıf oldukları için korunmaları gerekir	83,3	16,7
Bir kadın yalnız yaşamayı, istediği kişi(ler) ile daha rahat birlikte olabilmek için ister	45,6	54,4
Kadın hastayı kadın doktor muayene etmelidir	52,0	48,0
Kadınlar için en uygun eğitim şekli ev işlerinde ve çocuk bakımında kullanılabilirler	59,5	40,5
Kadınlar, işe alınırken ileride doğum yapma olasılıkları düşünülmelidir	78,1	21,9
Kadının çocuğunun olmaması boşanma sebebidir	77,5	22,5
Kadınlara el kaldırılmaz	74,9	25,1
Kadınlar yalnız yaşayabilir	45,2	54,8

Araştırmaya katılan toplum liderleri kadına verilen rollerle ilgili 17 önermeye toplumsal cinsiyet bakışı açısından genel olarak olumsuz yaklaşmışlardır. Katılımcıların en fazla destekledikleri önerme “Kadınlara el kaldırılmaz” olurken en az katıldıkları önermeler kadınların bekâreti, evlenmeden cinsel ilişkide bulunabilmeleri ve güçleri ile ilgili olanlardır. (Tablo 7)

Araştırmaya katılan toplum liderlerinin her üç grupta en fazla olumlu yaklaştıkları önermeler aşağıda görülmektedir. (Tablo 5-7)

- Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan her iki eş de korunmalıdır (kabul eden %95,7)
- Çocuk istenmiyorsa sorumluluğu erkek ve kadın beraber paylaşmalıdır (kabul eden %94,5)
- Aile içinde kararlar ortak verilmelidir (kabul eden %90,5)
- Evleneceği kişiyi seçme konusunda kadınlar özgürdür (kabul eden %90,5)

- Kadın eşinden dayak yiyorsa yasal yollara başvurabilir (kabul eden %90,5)
- Bir erkeğin ağlaması doğaldır (kabul eden %90,4)
- Çocukların bakımından anne ve baba eşit düzeyde sorumludur (kabul eden %88,5)
- Bir erkeğin tek cinsel eşi olmalıdır (kabul eden %85,9)
- Çalışma yaşamında yükselmede kadın ve erkek arasında fırsat eşitliği olmalıdır (kabul eden %83,9)

Araştırmaya katılan toplum liderlerinin her üç grupta en az olumlu yaklaştıkları önermeler aşağıda görülmektedir. (Tablo 6-8)

- Kadınlar ve erkekler kendilerine uygun mesleklerde çalışmalıdır (kabul etmeyen %13,8)
- Evlilik söz konusu olduğunda bir kızın bekareti önemlidir (kabul etmeyen %15,5),
- Ailede erkeğin kazancı fazla olmalıdır (kabul etmeyen %16,2)
- Kadınlar zayıf oldukları için korunmaları gerekir (kabul etmeyen %16,7)
- Kadınlar evlenmeden cinsel ilişkide bulunabilir (kabul eden %17,8)

2.3. Puanlama

Araştırmaya katılan toplum liderlerinin toplumsal cinsiyet bakış açılarını yansıtmaya yönelik olarak hazırlanan önermelerden aldıkları toplam ve alt bölümlerden aldıkları puanlar meslek gruplarına göre incelenmiştir.

Çalışmaya katılan toplum liderlerinin toplumsal cinsiyet bakış açısı toplam ve alt bölümlerden aldıkları puanlarının meslek gruplarına göre dağılım değerleri Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8. Çalışmaya Katılanların Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı Toplam ve Alt Bölüm Puanlarının Dağılım Değerleri (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 2006)

Alt Bölüm	Meslek	Ortalama	Std. sapma	Std. Hata
Eşitlik	<i>Muhtar</i>	58,47	20,70	1,96
	<i>İmam hatip</i>	66,68	17,08	1,62
Erkeğe verilen rol	<i>Muhtar</i>	37,08	21,01	1,99
	<i>İmam hatip</i>	54,97	19,32	1,84
Kadına verilen rol	<i>Muhtar</i>	29,94	18,13	1,72
	<i>İmam hatip</i>	38,02	17,61	1,68
Toplam	<i>Muhtar</i>	43,21	17,34	1,65
	<i>İmam hatip</i>	53,89	15,59	1,49

Çalışmaya katılan her iki meslek grubu en yüksek puan ortalamalarını “Eşitlik” alt bölümünden, en düşük puan ortalamalarını ise “Kadına verilen rol” alt bölümünden almışlardır.

Muhtarların “Eşitlik” alt bölümünden aldıkları puan ortalamaları $58,47 \pm 20,70$, imam hatiplerin ise $66,68 \pm 17,08$ ’dir. İmam hatipler muhtarlara göre toplumsal cinsiyet bakış açısından “Eşitlik” alt bölümünden daha yüksek puan almışlardır ve iki meslek grubu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-3,22$; $p<0,05$)

Muhtarların “Erkeğe verilen rol” alt bölümünden aldıkları puan ortalamaları $34,07 \pm 17,97$, imam hatiplerin ise $49,20 \pm 17,50$ ’dir. İmam hatipler muhtarlara göre toplumsal cinsiyet bakış açısından “Erkeğe verilen rol” alt bölümünden daha yüksek puan almışlardır ve iki meslek grubu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-6,59$; $p<0,05$)

Muhtarların “Kadına verilen rol” alt bölümünden aldıkları puan ortalamaları $29,94 \pm 18,13$, imam hatiplerin ise $38,02 \pm 17,61$ ’dir. İmam hatipler muhtarlara göre toplumsal cinsiyet bakış açısından “Kadına verilen rol” alt bölümünden daha yüksek puan almışlardır ve iki meslek grubu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-3,36$; $p<0,05$)

Muhtarların toplam puan ortalamaları $43,21 \pm 17,34$, imam hatiplerin ise $53,89 \pm 15,59$ ’dur. İmam hatipler muhtarlara göre daha yüksek puan almışlardır ve iki meslek grubu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($t=-4,82$; $p<0,05$)

3. Sonuç

Araştırmaya katılan toplum liderlerinin en fazla olumlu yaklaştıkları önermeler daha çok kadın erkek eşitliğini vurgulayan önermeler olmuştur. Bu önermeler arasında “Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan her iki eş de korunmalıdır”, “Çocuk istenmiyorsa sorumluluğu erkek ve kadın beraber paylaşmalıdır” ve “Aile içinde kararlar ortak verilmelidir” gibi önermeler ilk sıraları almaktadır. İmam hatiplerin ve muhtarların önermelere verdikleri cevapların puanlamasında da toplumsal cinsiyet bakış açısından “Eşitlik” alt bölümünden aldıkları puanlar diğer alt bölümlerden daha yüksektir. Her iki meslek grubu da kadın ve erkeğin eşitliği konusuna geleneksel olarak kadına ve erkeğe verilen rollerin tartışılmasına göre daha olumlu yaklaşmaktadır. Toplumsal cinsiyette eşitlik karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması, kullanılması ve hizmetleri elde etmede cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmamasıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısının gelişebilmesi için ilk adım eşitliğin sağlanmasıdır. Ancak burada sözü edilen eşitliğin mutlak bir eşitlik olmadığı akıldan çıkarılmamalıdır.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yol açan geleneksel yaklaşımlar ve kadının daha değersiz olması gibi nedenlerle siyasal, yasal, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmada, bu hakları kullanmada; toplum liderlerinin büyük bir bölümü bazı önermeleri özellikle halen toplumda yaygın olarak kabul edilen kadına verilen roller ve kadından beklentiler doğrultusunda cevaplamışlardır. Araştırmaya katılan imam hatip ve muhtarlar evlilikte bekaretin önemli olduğunu ve buna bağlı olarak kadının evlenmeden cinsel ilişkide bulunmasının kabul edilemez olduğunu ifade etmişlerdir. Toplum liderleri aynı zamanda kadınlara koruma gerektiğini ve ancak ihtiyaç olduğunda uygun işlerde çalışabileceğini, evin geçiminin erkek tarafından sağlanması gerektiğini düşünmektedirler. İmam hatiplerin ve muhtarların önermelere verdikleri cevapların puanlamasında da toplumsal cinsiyet bakış açısından “Kadına verilen rol” alt bölümünden aldıkları puanlar diğer alt bölümlere göre çok daha düşüktür. Toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısının gelişebilmesi için ikinci adım farklılıkların eşitsizlik nedeni olmaması gerektiğinin kavranmasıdır. Araştırma grubu bu bölümde yer alan önermeleri geleneksel olarak toplumun kadını koyduğu bir ev-içi kadın kalıbına/algısına uygun olarak cevaplamışlardır.

Çalışmada kullanılan benzer konulardaki farklı önermelere bazı katılımcıların verdikleri cevaplar arasında farklılıklar görülmektedir. Genel/soyut ifadelere katılma oranı yüksek iken konu somutlaştığında katılmama oranı artmaktadır. Genel ifadeler üzerinde çok düşünülmeyen ve aslında olması gereken düşünceyi/ideali yansıtırken; ifade somutlaştıkça toplumsal cinsiyete dair tutumlar daha berrak açığa çıkmaktadır. Bu nedenle somut düşüncelere verilen yanıtlar daha önemle ele alınmalıdır. Bu raporda önermelere katılıp katılmama durumunun mesleklere göre dağılımı verilmemiştir. Ancak benzer konulardaki önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar arasında farklılıkların örnekleri aşağıda görülmektedir:

- İmam hatipler “Miras erkek kardeşler arasında bölüştürülmelidir” önermesine çok fazla karşı çıkarken “Kız çocukları, mirastan eşit pay almalıdır” önermesini daha düşük oranda desteklemektedir. Bu farklılık imam hatip grubu katılımcıların kadınların mirastan pay almasını desteklediklerini ancak erkeklerle eşit bölüşümü istemedikleri şeklinde yorumlanabilir.
- “Çalışma yaşamında yükselmede kadın ve erkek arasında fırsat eşitliği olmalıdır” önermesi her iki grup tarafından büyük bir oranda desteklenirken “Kadınlarla erkeklerin ücretlerinin farklı olması normaldir” önermesine karşı çıkanlar çok daha az sayıdadır. Çalışma grubu yükselmede fırsat eşitliğini savunurken ücretlerde farklılığı normal karşılamaktadır.
- Kadınlara el kaldırılmaması ve dayak yiyorsa kadınların yasal yollara başvurabileceğini kabul eden muhtarların bir bölümü, dayak yiyen bir kadının bunu hak ettiğini düşünmektedir.
- “Çocuğun olmaması boşanma sebebidir” önermesine her iki meslek grubunun önemli bir bölümü karşı çıkarken çocuk olmamasının nedeni kadın ise toplum liderlerinin büyük kısmı boşanmayı doğru bulmaktadır.
- Eşler geçinemiyorlarsa, boşanmalıdır diyen muhtarların yarıya yakını boşanmanın aile için yüz karası olduğu fikrindedirler.
- Erkek hastayı kadın doktorun muayene etmesinde sakınca görmeyen imam hatip ve muhtarların önemli bir bölümü hasta kadın olduğunda hekimin de kadın olması gerektiğini ifade etmişlerdir.
- Kararların ortak verilmesini savunan toplum liderlerinin önemli bir bölümü son kararın erkek tarafından verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

- Katılımcı muhtar ve imam hatipler erkeklerin ev işini paylaşması gerektiğini kabul etse de ev işlerinin kadının görevi olduğunu belirtmişlerdir.
- Çocuk istenmiyorsa sorumluluğu erkek ve kadının beraber paylaşması gerektiğini kabul edenlerin önemli bir bölümü gebelikten korunmanın kadının sorumluluğu olduğunu düşünmektedir.
- “Siyaset erkeklerin işidir” önermesine karşı çıkan imam hatipler “Kadınlar siyasette eşit olarak yer almalıdır” önermesini daha düşük desteklemektedir. Bu farklılık imam hatip grubu katılımcıların kadınların siyasette yer almasını destekledikleri ancak erkeklerle eşit olmalarını istemedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Muhtar ve imam hatiplerin toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır. Çalışmaya katılan imam hatipler muhtarlara göre daha genç ve öğrenim düzeyleri daha yüksek bir gruptur. İmam hatiplerin puanlarının daha yüksek olması toplumsal cinsiyet bakış açılarının genel olarak muhtarlara göre daha olumlu olduğunu göstermektedir. Öğrenim düzeyinin yükselmesi ve daha genç yaşta olmak toplumsal cinsiyet ayrımcılığına neden olan bazı değerleri dönüştürmede olumlu bir katkı sağlayabilir. Ancak her iki toplum lideri grup da kadına verilen rollerle ilgili önermelerde geleneksel kalıpların içerisinde cevap vermişlerdir. Her iki meslek grubundan çalışmaya katılanların bakış açıları, toplumsal cinsiyet eşitliğine olması gereken düzeyde duyarlı değildir.

Toplum lideri olan muhtarlar toplumun daha geleneksel özelliğini yansıtan gruptur. Bir başka toplum lideri olan imam hatipler ise İslam dininin esaslarını bilimsel olarak öğrenen ve öğreten gruptur. Bu çalışmada muhtar ve imam hatiplerin mesleki biçimlenimleri ve temel görevleri göz önüne alınmamıştır.

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dr. Sarp ÜNER, Aygül FAZLIOĞLU

Toplumsal cinsiyet belirli bir zamanda belirli bir mekânda belirli koşullar içinde bir toplumun erkeklere ve kadınlara hangi kimliği tanıdığı, hangi rolleri ve işlevleri yüklediğiyle ilgilidir. Söz gelişi siz kendi aileniz ve kendi yakın çevrenizde büyükbaba, anne ve babaya baktığınızda toplumun biçtiği roller kimlikler ve işlevlerde değişiklikler olduğunu görürsünüz.- Örneğin toplumun ekonomik, toplumsal ve hukuki kurumlarında değişimler hızlı olurken, buna karşılık din, aile gibi kurumlarda değişim daha yavaş olmakta ve bu kurumlardaki değerler, normlar daha sabit/yerleşik bir nitelik göstermektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet belirli bir sektöre, alana özgü bir sınırlanmış bir konu değil, değişik alanları kesen bir kavramdır.

Biz bir birey olarak kendi toplumsal cinsiyet rollerimizi değerlendirebiliriz. Söz gelişi bir birey olarak her birimiz toplumun bize biçtiği rolleri bizi doyuran bir rol ya da işlev olarak görebiliyor muyuz? Toplumsal cinsiyet bu gerilimleri ifade eden bir kavramdır. Aynı zamanda kendimizi bir ailenin üyesi olarak da düşünebiliriz. Bize aile içinde biçilen rol nedir? Bu rol ve işlev atfı ile insanların kendilerine biçtikleri rollerde başkalarının biçtikleri arasında farklılıklar vardır. Toplumsal cinsiyet kültürler ve değerlerle ilgilidir. Toplumda egemen olan kültürel değerler neyi dayatır? Toplumsal cinsiyet konusunun kestiği bir başka alan siyaset alanıdır. Mevcut yasalar nasıldır? Yasalar, medeni hukuk, genel ve yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet ilişkisi nasıldır? Siyasetçiler kadın ve erkek eşitliği konusunda duyarlı mıdır? Ekonomi alanında da aynı sorun geçerlidir. Ekonomide üretken ücretli emek söz konusu olduğunda neden erkeklerin egemenliği vardır? Kadınlar neden ücretsiz ev içi işlerde yoğunlaşmışlardır? Bu niye değersiz görülür. Bunun da incelenmesi gereklidir. Toplumsal cinsiyet konusunun çok farklı alanları kesen konu olması bunu otomatik olarak kalkınma konusuyla yan yana getirmekte, içselleştirmektedir. Toplumsal cinsiyet konusu kalkınmayla ilgili çok değişik alanlara yerleştirilmesi gereken bir konudur.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda duyarlılık kazandırma hedefine ulaşmak için uzun süreli çalışmalara gereksinim vardır. Her şeyden önce toplumda böyle bir konunun varlığı ve olumsuz sonuçlarının birey ve toplum yönünden önemi konusunda farkındalık yaratılmalıdır. Konu ile ilgili gerçek boyut ve etkileyici faktörleri ortaya çıkaracak araştırmalar toplumun çeşitli gruplarında, multidisipliner, niteliksel ve niceliksel çalışmalarla araştırılmalıdır.

Bu tür çalışmalarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğrayanları çevreleyen koşullar, insanlar, dinsel, ideolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılar da hedef alınmalıdır. Böylece toplumsal cinsiyet çalışmaları anlam ve işlev kazanır ve derin çizgilerle diğer çalışmalardan ayrılıp farklı bir yere konulmaz. Çalışmanın yapıldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi şehirleşmenin, ücretli kadın çalışanların oranlarının çok düşük olduğu, kadınlar arasında eğitim düzeyinin düşük olduğu, özellikle kadının toplumsal statüsünün düşük olduğu bir bölgedir. Bölgede geleneksel rol ve tutumlar yaygın olarak taraftar bulmakta, şiddet, namus cinayetleri ve doğurganlık yüksek düzeyde sürmektedir. Kadın ve erkek arasında toplumsal cinsiyet açısından birçok eşitsizlikler mevcuttur ve kadın birçok alanda dezavantajlı durumdadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kuşkusuz kadınların bilinçlendirilmesi ve güçlendirilmesi kadar erkeklere de bu konuda duyarlılık kazandırılması önem taşımaktadır.

Ayrımcılığın önlenmesinde en önemli silah eğitimidir. Türkiye’de eğitim alanındaki cinsiyet eşitsizlikleri ülkenin özellikle Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde önemli boyuttadır. Bunun arka planında hem ekonomik hem de sosyal etmenler vardır. Toplumsal cinsiyete duyarlılığın aileden ve okuldan kazanılması için gerekenlerin yapılması öncelikli olmalıdır. Bunun yanı sıra halk eğitimi kapsamında yerel eğitim etkinlikleri düzenlenerek toplum liderlerinin bilgi, beceri ve katılımlarının artırılması ve bu kişiler aracılığı ile halka eğitici ve bilgilendirici mesaj ve eğitim materyallerinin ulaşmasının sağlanması hedefe ulaşmada yararlı olacaktır.

Projelerin başarıya ulaşmasındaki en önemli etmenlerden birisi güçlü liderliktir. Sivil toplum örgütleri bünyelerinde halk tarafından saygı gören kişileri bulundurmalıdır. Toplum liderlerinin toplumla iletişim kanallarını kullanarak, toplum liderlerinin katkılarının diğerlerine örnek olmasını sağlamak toplumsal cinsiyet duyarlılığı oluşturmada büyük önem taşımaktadır.

Sivil toplum örgütlerinin toplum liderlerini kendi etkinliklerinden haberdar etmeleri, gerektiğinde onlardan yardım almaları önem taşımaktadır.

Her toplumda, toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi kolektif yapının şekillendirdiği bazı özel mekanizmalar tarafından kontrol edilmektedir. Din, kuralları ile ilgili yanlış inanış ve uygulamalar özellikle okuryazarlık oranının düşük olduğu, ekonomik refahın az olduğu, kültür temelli şiddetin, kadınları kontrol altına alan kolektif mekanizmaların yaygın olduğu bölgelerde kadınları kontrol etmede araç olarak kullanılmaktadır. Toplum liderleri olan imam hatipler dinin yanlış yorumlanmasının önüne geçerek özellikle erkeklerde toplumsal cinsiyet duyarlılığı geliştirmede etkili olacaktırlar.

2004 tarih ve 5272 sayılı Yeni Belediye Kanunu'nun 9. maddesinde muhtarın görevleri belirlenmiştir ve bu görevler doğrultusunda kendi görev alanları içerisinde yaşayanların gereksinimlerine bağlı olarak diğer kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilerde aracılık etmek de vardır. Özellikle kırsal kesimde muhtarlık kurumunun önemi büyüktür. Muhtarlar programların yürütülmesinde aktif olarak rol alabilirler, eğitimlerde bizzat rol alabilirler, eğitimler için halkı toplayabilirler, çalışmaların izlenmesi, yürütülmesi ve değerlendirilmesinde rol olarak gerçek liderlik yapabilirler.

Son Söz

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet eşitliği eğitim programlarında yerel eğitimcilerin eğitimi ile eğitimde sürekliliğin sağlanması ve çok geniş kitlelere ulaşılması mümkün olacaktır. Bu eğitimlerin halk eğitimi ile birleştirilmesi ve kitlesel iletişim araçlarının kullanılması da verimliliği artırıcı olacaktır. Bu çalışmada gözlemlenen önemli noktalardan birisi toplumsal cinsiyet konusunda özellikle erkek gruplarına yönelik programlarda erkek öğretmenlerin daha etkili olduğudur. Bu konunun daha detaylı incelenerek sonuçlarının sonraki çalışmalara yön vermesi gerekmektedir.

Kuşkusuz toplumsal cinsiyet duyarlılığının oluşturulması uzun soluklu bir düştür. Bu çabalar emek yoğun niteliktedir. Bu amaçla duyarlılık sağlayacak çalışmaların artması önem taşımaktadır. Derinlemesine araştırmalar yürütülerek sosyal/yasal müdahale programları yaşama geçirilmelidir. Söz konusu müdahale programlarının kültürel ve bölgesel farklılıklar gözetilerek ve zaman içinde olabilecek değişiklikleri dikkate alınarak hazırlanması yararlı olur. Araştırmanın sonuçları, konu ile ilgili olarak çeşitli alanlarda yeni araştırmaların gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu çalışmanın, diğer çalışmalara örnek olmasını, eksik yönlerinin geliştirilerek eğitim programı ve benzer çalışmaların sürekli hale getirilmesini ummaktayız.

Bu çalışma bir ön deneme olarak kabul edilmeli, benzer çalışmalar farklı meslek grupları ve bölgelerde tekrar edilmelidir. Çalışmalardan elde edilecek sonuçlara göre önce yerel düzeyde daha sonra ülke düzeyinde müdahale/savunuculuk programları geliştirilmelidir. Geliştirilen ve uygulanan müdahale programlarının zaman içinde mutlaka etki değerlendirmesinin de yapılması uygun olacaktır.

Ekler

Ek.1.

Eğitim programı

9:00-9:30	Tanışma, Program Tanıtımı	Serap Özen
9:30-10:00	Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı Değerlendirme Anketi Uygulaması	
10:00-11:00	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Dr. Aksu Bora
11:00-11:30	Ara	
11:30-12:30	Toplumsal Cinsiyet ve Haklar	Dr. Aksu Bora
12:30-13:30	Yemek	
13:30-14:30	Toplumsal Cinsiyet, Statü, Sağlık	Dr. Sarp Üner
14:30-15:00	Ara	
15:00-16:00	Toplumsal Cinsiyet, Statü, Sağlık	Dr. Sarp Üner
16:30-17:00	Geri Bildirimler, Kapanış	Serap Özen

Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı Değerlendirme Anketi

Değerli katılımcı,

GAP İdaresi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı işbirliği ile yürütülmekte olan “Kadınların Sosyo- Ekonomik Durumunun Güçlendirilmesi” projesi çerçevesinde yürütülen bu çalışmada sizin toplumsal cinsiyet konusundaki bakışınızın değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Cevaplarınızı açık yüreklilikle vereceğinize inanıyoruz. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

1) Cinsiyetiniz?

(1) Kadın

(2) Erkek

2) Doğum tarihiniz? (yıl olarak) 19.....

3) Öğrenim durumunuz?

(1) Okuryazar değilim

(2) Okuryazarım

(3) İlkokul mezunuyum

(4) Ortaokul mezunuyum

(5) Lise mezunuyum

(6) Üniversite mezunuyum

4) Medeni durumunuz?

(1) Evli

(2) Boşanmış

(3) Bekâr

(4) Eşini kaybetmiş

(5) Diğer (Belirtiniz)

5) Evliyseniz, eşiniz gelir getirici bir işte çalışıyor mu?

(1) Evet (Belirtiniz)..... (2) Hayır

6) Sağlık güvenceniz var mı?

(1) Hayır yok

(2) Evet özel sigorta

(3) Evet SSK

(4) Evet Bağ Kur

(5) Evet Emekli sandığı

(6) Diğer (Belirtiniz).....

7) Çalıştığınız ili belirtiniz.....

8) Mesleğinizi belirtiniz.....

**Lütfen aşağıdaki önermelerle ilgili size en yakın cevabı seçiniz
(sadece birini işaretleyiniz)**

Önermeler	Kesinlikle katılıyor	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
1 Ailede erkeğin kazancı fazla olmalıdır.					
2 Cinsel yolla bulaşan hastalıklardan her iki eş korunmalıdır					
3 Doğurganlık kadının iş yaşamını etkilemez					
4 Aileyi ilgilendiren işlerde son kararı erkek verir.					
5 Bir kadın kocasından dayak yiyorsa bunu hak edecek bir şey yapmıştır.					
6 Ev işleri kadının görevidir.					
7 Erkekler evli olmadan cinsel ilişkide bulunabilir.					
8 Evlilik söz konusu olduğunda bir kızın bekareti önemlidir.					
9 Kadın eve erkekten daha geç girebilir.					
10 Kadınlar evlenmeden cinsel ilişkide bulunabilir.					
11 Kadınlar ve erkekler kendilerine uygun mesleklerde çalışmalıdır.					
12 Kadınlarla erkeklerin ücretlerinin farklı olması normaldir.					
13 Soyun devamı için her ailenin erkek çocuğu olmalıdır.					
14 Çalışma yaşamında yükselmede kadın ve erkek arasında fırsat eşitliği olmalıdır					
15 Ailenin ekonomik durumu iyi değilse, erkek çocuğun okutulması tercih edilmelidir					
16 Bir erkeğin ağlaması doğaldır.					
17 Boşanma, aile için yüz karasıdır.					
18 Erkeğin, karısının ev dışına çıkmasına karışma hakkı yoktur.					
19 Eşler geçinemiyorlarsa, boşanmalıdır					
20 Gebelikten korunmak kadının sorumluluğudur.					
21 Kadının temel görevi analıktır.					
22 Kadınlar yalnız yaşayabilir.					
23 Kız çocukların, mirastan eşit pay almalıdır					
24 Aile içinde kararlar ortak verilmelidir					
25 Ailenin namusunu korumak erkeğin görevidir					
26 Bir erkeğin tek cinsel eşi olmalıdır					
27 Boşanma durumunda mal varlığı eşit paylaşılmalıdır.					
28 Çocuk istenmiyorsa sorumluluğu erkek ve kadın beraber paylaşmalıdır.					
29 Erkek hastayı kadın doktor muayene edebilir					
30 Eşi zenginse kadının gelir getiren bir işte çalışmasına gerek yoktur.					
31 Evleneceği kişiyi seçme konusunda kadınlar özgürdür.					
32 Kadın eşinden dayak yiyorsa yasal yollara başvurabilir.					
33 Kadınlar duygusal oldukları için doğru kararlar veremezler.					
34 Kadınlar zayıf oldukları için korunmaları gerekir.					

Lütfen aşağıdaki önermelerle ilgili size en yakın cevabı seçiniz (sadece birini işaretleyiniz)						
	Önermeler	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
35	Ailede parayı kim kazanıyorsa nasıl harcanacağına o karar verir.					
36	Anne-babalar yaşlanınca bakımlarından erkek çocuk sorumludur.					
37	Bir kadın yalnız yaşamayı, istediği kişi (ler) ile daha rahat birlikte olabilmek için ister					
38	Çocuğun olmaması boşanma sebebidir.					
39	Çocukların bakımından anne ve baba eşit düzeyde sorumludur.					
40	Erkekler ev işini paylaşmalıdır					
41	Eve ekmek getirmek erkeğin görevidir					
42	Evlenme teklifini erkek yapmalıdır.					
43	Kadın hastayı kadın doktor muayene etmelidir					
44	Kadınlar için en uygun eğitim şekli, ev işlerinde ve çocuk bakımında kullanabilecekleri bilgilerin verilmesidir.					
45	Kadınlar, işe alınırken ileride doğum yapma olasılıkları düşünülmelidir.					
46	Siyaset erkeklerin işidir.					
47	Kadının çocuğu olmaması boşanma sebebi değildir					
48	Kadınlar siyasette eşit olarak yer almalıdır.					
49	Kadınlara el kaldırılmaz					
50	Miras erkek kardeşler arasında bölüştürülmelidir					

Katılımınızdan dolayı teşekkür ederiz

FARKLI TOPLUMLARDA CİNSİYETE BAKIŞ

TOPLUMSAL CİNSİYET biyolojik yapı içerisinde değil, toplumsal, politik ve ekonomik doku çerçevesinde belirlenen kadın ile erkek arasındaki ilişkiler ve roller sistemini ifade eder. Kadın ve erkeklere atfedilen kimlikler, roller ve işlevler toplumdan topluma kültürden kültüre aynı toplumda zaman içinde farklılıklar gösterir. Bu nedenle birçok toplumda kadın ve erkek olmak farklı değerlerle algılanır ve kabullenilir. Toplamların kültür ve geleneklerinin birer aynası olan atasözlerinde ve deyişlerinde de aşağıda görüldüğü gibi cinsiyetlere bu farklı bakış ve değerler açıkça yansır.

- Erkeğin iki kaşığı varsa, birini kıracaksın . (Türkiye’den bir deyiş)
- Evin onuru kadının elindedir. (Hindistan’dan bir deyiş)
- Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder. (Türkiye’den bir atasözü)
- Güçlü rüzgarlar ve çirkin kadınlar ancak dalları kırar. (Brezilya’dan bir deyiş)
- Analar besler hurmayla, eller döver yamayla. (Türkiye’den bir atasözü)
- Kadının yeri mutfaktır. (ABD’den bir atasözü)
- Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır (kaçar), ya zurnacıya. (Türkiye ‘den bir atasözü)
- Kadın sözü dinleyen, hasat zamanı açlık çeker. (Tonga-Zambiya’dan bir atasözü)
- Kızını dövmeyen dizini döver. (Türkiye’den bir atasözü)
- Çirkin kadınların kocaları her sabah korkarak uyanır. (Brezilya’dan bir deyiş)
- Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki dikmeyi. (Türkiye’den bir deyiş)
- Erkekler altındır, kadınlarsa bez parçası. (Kamboçya’dan bir atasözü)
- Bir kadınla bir erkek arasında evliliğin ilk günlerinde olan sevgi, çocukların doğmaya başlamasıyla birlikte kaybolur. (Hindistan’dan bir deyiş)
- Kızın çeyizi kalemidir. (Türkiye’den bir deyiş)

T.C. BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
Willy Brandt Sokak No:5 • 06680 Çankaya/ANKARA
Tel: 0.312.442 23 24 • Faks: 0.312.440 13 84 • e-posta: gap@gap.gov.tr • www.gap.gov.tr
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
Sanlıurfa Tünel Çıkış Ağzı P.K. 155 • 63000 SANLIURFA
Tel: 0.414.347 93 85-90 • Faks: 0.414.347 94 55

UNDP TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ
Birleşmiş Milletler Binası Birlik Mahallesi
2. Cadde No: 11 06610 Çankaya / Ankara / TÜRKİYE
Tel: 0.312 454 11 00 Faks: 0.312 496 14 63 www.undp.org.tr